

พุทธวจน

คู่มือโสดาบัน

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์
เพื่อตรวจสอบความเป็นโสดาบันของตนเอง
ด้วยตนเอง

สารีบุตร ! ที่มักกล่าวกันว่า โสดาบัน
โสดาบัน ดังนี้ เป็นอย่างไรเล่า สารีบุตร ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ !

ท่านผู้ใด เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่

ผู้เช่นนั้นแล ข้าพระองค์เรียกว่า เป็นพระโสดาบัน

ผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ พระเจ้าข้า !”

สารีบุตร ! ถูกแล้ว ถูกแล้ว
ผู้ที่ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่
ถึงเราเอง ก็เรียกผู้เช่นนั้นว่า เป็น พระโสดาบัน
ผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ .

พุทธวจน

ฉบับ ๒ | คู่มือไต่ด้าบ้น |

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันดีคชา ปฏบัติ เพยแผ่คำของตถาคด

พุทธวจน

ฉบับ ๒ คู่มือโสดาบัน

สื่อธรรมะนี้จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้
ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกรณี
ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล
ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่ คุณศรชา โทรศัพท์ ๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑
หรือ คุณอารีวรรณ โทรศัพท์ ๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ภาพปก เรื่องชัย บุญเรืองขาว
ศิลปกรรม วิษณุ เสริมสวัสดิ์ศรี
ที่ปรึกษาศิลปกรรม จ่านงค์ ศรีนวล, ธนา วาสิกศิริ

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์
(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

ดำเนินการพิมพ์โดย บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๘๐๐-๒๒๕๒ โทรสาร ๐-๒๘๐๐-๓๖๔๕

คำอนุโมทนา

เพื่อต้องการให้นักปฏิบัติทั้งหลาย ทราบถึงแง่มุม
ความเป็นอัจฉริยะจิตของบุคคลผู้สามารถเอาชนะความตาย
หลุดพ้นจากการเวียนว่ายเกิดตายในสังสารวัฏฏ์ สามารถนำไป
ตรวจสอบตนเอง ภายใต้อหังคารขององค์สมเด็จพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า ว่าเดินมาอย่างถูกต้อง ถูกทางก้าวหน้า ไปแค่ไหน
อย่างไร โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมาตัดสินให้สมดังที่พระองค์ตรัสว่า
ให้บุคคลทั้งหลายพึงคนพึงธรรม อาตมาจึงได้รวบรวมคุณธรรม
ความเป็นโสดาบัน ในแง่มุมต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้

จึงขออนุโมทนากับคณะศิษย์งานธรรมและผู้สนับสนุน
ทุกท่าน ที่ได้ร่วมแรงกาย แรงใจ กระทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้
อย่างดี และขออานิสงส์แห่งการช่วยเผยแผ่คำสอนของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจงเป็นเหตุให้ท่านทั้งหลาย
ที่ได้ร่วมเกี่ยวข้องกับผลงานชิ้นนี้ ทั้งที่เป็นผู้ทำและผู้อ่าน
ได้ดวงตาเห็นธรรม ตามเหตุปัจจัยที่กระทำในอนาคตกาลอันใกล้
ด้วยเทอญ

พระกิตฺติวโร โสคติโส

เจ้าอาวาส วัดนาป่าพง

คำนำ

หนังสือ “พุทธวจน ฉบับ คู่มือโสดาบัน” ได้จัดทำขึ้นด้วยปรารถนาเห็นว่าหลายคนยังเห็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าเป็นสิ่งที่ยากหรือเป็นสิ่งที่ไกลตัวเกินไป ทำให้มีน้อยคนนักที่จะหันมาใส่ใจศึกษาคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างจริงจัง ทั้งๆที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า คำสอนที่พระองค์ตรัสสอนทั้งหมดนั้น บริสุทธิ์ บริบูรณ์แล้วสิ้นเชิง อีกทั้งคำสอนนั้น ยังเป็นสิ่งที่เรียกว่า “อกาลิโก” คือใช้ได้ไปตลอด ไม่มีคำว่าเก่าหรือล้าสมัย และใช้ได้กับบุคคลทุกคน อันจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาล ที่พุทธบริษัท ๔ ทั้งหลายนั้นมีคนจากหลายชาติและวรรณะ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ตรัสอีกว่า บุคคลที่ท่านตรัสสอนนั้น มีตั้งแต่ พรหม เทวดา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปจนถึงปุถุชนคนธรรมดาทั่วไป และทุกคนนั้น เมื่อนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติแล้วก็สามารถแก้ทุกข์หรือดับทุกข์ให้กับตนเองได้ทั้งสิ้น

คณะกรรมการวัดนาป่าพง

พฤษภาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

	หน้า
๑. แวนส่องความเป็นพระโศดบัน	๒
๒. พระโศดบันเป็นใคร (นัยที่หนึ่ง)	๔
๓. พระโศดบันเป็นใคร (นัยที่สอง)	๓
๔. พระโศดบันประกอบพร้อมแล้วด้วยอริยมรรคมีองค์แปด	๑๐
๕. หลักเกณฑ์พยากรณ์ภาวะโศดบันของตนเอง	๑๑
๖. พระโศดบัน รู้จักปัญจูปาทนขันธ	๑๕
๗. พระโศดบัน รู้จักอินทรียหก	๒๐
๘. โศดปาตติมรรค ๒ จำพวก	๒๓
๙. โศดปาตติผล	๒๕
๑๐. พระโศดบันเป็นผู้บริบูรณ์ในศีล (ปาฏิโมกข์) ได้พอประมาณในสมาธิและปัญญา	๒๖
๑๑. พระโศดบันละสังโยชนได้สามข้อมีสามจำพวก	๓๐
๑๒. ละสังโยชนสาม และกรรมที่พาไปอบาย คือโศดบัน	๓๑
๑๓. พระโศดบันมีญาณหยั่งรู้ เหตุให้เกิดขึ้น และเหตุให้ดับไป ของโลก	๓๓
๑๔. พระโศดบันคือผู้เห็นชัดรายละเอียดแต่ละสาย ของปฏิจจสมุปบาท ตลอดทั้งสายโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง)	๓๕

๑๕. พระโศดบันคือผู้เห็นชัทรายละเอียดแต่ละสาย
ของปฏิจสมุปบาท ตลอดทั้งสายโดยนัยแห่งอริยสัจสี่
(เห็นตลอดสาย นัยที่สอง) ๓๕
๑๖. ผู้รู้ปฏิจสมุปบาทแต่ละสาย โดยนัยแห่งอริยสัจสี่
ทั้งปัจจุบัน อดีตอนาคต ชื่อว่าโศดบัน (ญาณวัตถุ ๔๔) ๔๕
๑๗. ผู้รู้ปฏิจสมุปบาทแต่ละสายถึง “เหตุเกิด” และ
“ความดับ” ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต ก็ชื่อว่าโศดบัน
(ญาณวัตถุ ๗๗) ๗๕
๑๘. ผู้มีมัชฌมญาณและอันวญาณ (พระโศดบัน) ๘๑
๑๙. ผู้สิ้นความสงสัย (พระโศดบัน)
ในกรณีของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะยึดถือตัวตน ๘๕
๒๐. ผู้สิ้นความสงสัย (พระโศดบัน)
ในกรณีของความเห็น ที่เป็นไปในลักษณะขาดสูญ ๘๕
๒๑. ผลแห่งความเป็นโศดบัน ๑๐๕
๒๒. ความเป็นโศดบัน ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๑๐๖
๒๓. ความเป็นพระโศดบัน ไม่อาจแปรปรวน ๑๐๘
๒๔. สิ่งที่อยู่ถึงพร้อมด้วยทัญญู (พระโศดบัน)
ทำไม่ได้โดยธรรมชาติ ๑๑๐

๒๕. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทวิภูติ ๑๑๒
(พระโศดามัน) นัยที่หนึ่ง
๒๖. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทวิภูติ ๑๑๔
(พระโศดามัน) นัยที่สอง
๒๗. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทวิภูติ ๑๑๖
(พระโศดามัน) นัยที่สาม

ธรรมะแวดล้อม

(หมวดธรรมที่ช่วยสร้างความเข้าใจ

แต่ไม่ได้ระบุถึงความเป็นโศดามันโดยตรง)

๒๘. อริยมรรคมีองค์แปด ๑๒๐
๒๙. คำที่ใช้เรียกแทนความเป็นพระโศดามัน ๑๒๕
๓๐. สังโยชน์สิบ ๑๒๗
๓๑. อริยฉายธรรม คือการรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาท ๑๒๘
๓๒. ผู้ปลดปล่อย ๑๓๒
(พอรู้อริยสัจ ทุกข์เหลือน้อยขนาดผู้ปลดปล่อยเทียบปฐพี)
๓๓. สามัญญผลในพุทธศาสนาเทียบกันไม่ได้ กับในลัทธิอื่น ๑๓๕
๓๔. ลักษณะแห่งผู้เจริญอินทรีย์ขั้นอริยะ ๑๓๗
๓๕. พระโศดามันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม ๑๓๘

	หน้า
๓๖. พระโศดบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม (อีกนัยหนึ่ง)	๑๔๓
๓๗. ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน	๑๔๕
๓๘. คนตกน้ำ ๗ จำพวก (ระดับต่าง ๆ แห่งบุคคลผู้ถอนตัวขึ้นจากทุกข์)	๑๕๐
๓๙. คนมีกิเลสตกนรกทั้งหมดทุกคน จริงหรือ ? (บุคคลที่มีเชื้อเหลือ ๘ จำพวก)	๑๕๕
๔๐. ผลแปดประการอันเป็นภาพรวมของ ความเป็นพระโศดบัน	๑๖๒
๔๑. ระวังตายคาประตูนิพพาน !	๑๕๕
๔๒. ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า	๑๖๑
๔๓. ผู้สามารถละอาสวะทั้งหลายในส่วนที่ได้ ด้วยการเห็น	๑๖๗
๔๔. สัมมาทิฎฐิโลกุตตระ นานาแบบ (ตามคำพระสารีบุตร)	๑๘๑

คู่มือโสดาบัน

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์
เพื่อตรวจสอบความเป็นโสดาบันของตน ด้วยตนเอง

๑

แวนส่องความเป็นพระโศดบัน

อานนท์! เราจักแสดง **ธรรมปริยายอันชื่อว่า**
แวนธรรม ซึ่งหากอริยสาวกผู้ใด ได้ประกอบพร้อมแล้ว
เมื่อจានงจะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้ในข้อที่ตน
เป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเครื่องจันสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัย
สิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว, ในข้อที่ตนเป็น
พระโศดบันผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อ
พระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า
ดังนี้.

อานนท์! ก็ธรรมปริยายอันชื่อว่า **แวนธรรม**
ในที่นี้ เป็นอย่างไรเล่า?

อานนท์! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้
ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมัน
ไม่หวั่นไหวในองค์พระพุทเจ้า.... ในองค์พระธรรม....
ในองค์พระสงฆ์....และอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้

ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของ
เหล่าอริยเจ้า คือเป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย
เป็นศีลที่เป็นไทจากคณา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ
เป็นศีลที่ทักขิณไม่ลุ่มคล่ำ และเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ.

อานนท์! ธรรมปริยายอันนี้แล ที่ชื่อว่า
แว่นธรรม ซึ่งหากอริยสาวกผู้ใดได้ประกอบพร้อมแล้ว
เมื่อจ้านงจะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้, ดังนี้แล.

มหาวาร. สั. ๑๕/๔๕๐-๔๕๑/๑๔๗๕-๑๔๘๐.

๒

พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่หนึ่ง)

ภิกษุ ท.! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ธรรม ๔ ประการนี้เอง จึงเป็น พระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียบเท่ากับ พระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า. ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นอย่างไร ? ๔ ประการนั้น คือ :-

(๑) ภิกษุ ท.! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหวในองค์พระพุทธรเจ้า ว่าเพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและ ข้อปฏิบัติให้ถึงวิชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลก อย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้

ผู้ต้น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีสมาธิ จำแนกธรรม
สั่งสอนสัตว์ ดังนี้.

(๒) ภิกษุ ท.! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้
เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น
ไม่หวั่นไหว ในองค์พระธรรม ว่าพระธรรม เป็นสิ่งที่
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว, เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ
พึงเห็นได้ด้วยตนเอง, เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้
ไม่จำกัดกาล, เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด,
เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว, เป็นสิ่งที่ผู้รู้ ก็รู้ได้เฉพาะตน
ดังนี้.

(๓) ภิกษุ ท.! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้
เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น
ไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์ ว่าสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติ
ให้รู้ธรรมเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว
อันได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้
แปดบุรุษ. นั่นแหละคือสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่

สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็น นามบุญของโลก ไม่มีนามบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

(๔) ภิกษุ ท. ! สาวกของพระอรียเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจ ของเหล่าอรียเจ้า : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทักขิณไม่ลูบคลำ และเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! สาวกของพระอรียเจ้า ผู้ประกอบ พร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ชื่อว่าเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

๓

พระโศดาบันเป็นใคร (นัยที่สอง)

อย่ากลัวเลย มหานาม ! อย่ากลัวเลย มหานาม !
ความตายของท่านจักไม่ต่ำทราม กาลกิรียาของท่าน
จักไม่ต่ำทราม. มหานาม ! อริยสาวกผู้ประกอบด้วย
ธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นผู้มีปกติโน้มไปในนิพพาน
โน้มไปสู่นิพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้. ธรรม ๔
ประการ อย่างไรเล่า ? ธรรม ๔ ประการคือ :-

มหานาม ! อริยสาวกในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส
อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ว่า “เพราะเหตุอย่างนี้ๆ
พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้
โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและข้อปฏิบัติ
ให้ถึงวิชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง
เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครู

ผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ว่า “พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ว่า “สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติให้รู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว อันได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั้นแหละสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา

เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับ
ทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี
เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลาย
ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าพระอริยเจ้า : เป็นศีลที่ไม่ขาด
ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากคัมภ
เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทูลไม่ลบลำ และ
เป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

มหานาม ! เปรียบเหมือนต้นไม้โน้มไปใน
ทิศปราจีน โน้มไปสู่ทิศปราจีน เอนไปทางทิศปราจีน.
ต้นไม้โน้น เมื่อเขาตัดที่โคนแล้ว มันจะล้มไปทางไหน ?
“มันจะล้มไปทางทิศที่มันโน้มไป โน้มไป เอนไปพระเจ้าข้า !”
มหานาม ! ฉันทักก็ฉันทัน : อริยสาวกประกอบแล้วด้วยธรรม
๔ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นผู้มีปกติโน้มไปในนิพพาน
โน้มไปสู่นิพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้ แล.

๔

พระโศดบันประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปด

สารีบุตร ! ที่มักกล่าวกันว่า โศดบัน-โศดบัน
ดังนี้ เป็นอย่างไรเล่า สารีบุตร ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ท่านผู้ใด เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ผู้เช่นนั้นแล ข้าพระองค์เรียกว่าเป็น
พระโศดบัน ผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ พระเจ้าข้า !”

สารีบุตร ! ถูกแล้ว ถูกแล้ว ผู้ที่ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ถึงเราเองก็เรียกผู้เช่นนั้น
ว่าเป็น พระโศดบัน ผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ.

๕

หลักเกณฑ์พยากรณ์ภาวะโศดาบันของตนเอง

คหบดี ! ในกาลใด ภัยเวร ๕ ประการ
อันอริยสาวกทำให้สงบราบังได้แล้ว ด้วย, อริยสาวกประกอบ
พร้อมแล้วด้วยโศดาปัตติยังคะสี ด้วย, อริยญายธรรม
เป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี
ด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่ก็พยากรณ์
ตนด้วยตน นั้นแหละว่า

“เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว
มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุกคติวิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็น
ผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา
เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า”
ดังนี้.

คหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการ เหล่าไหนเล่า
อันอริยสาวกทำให้สงบราบังได้แล้ว ?

(๑) คหบดี ! บุคคลผู้ฆ่าสัตว์อยู่เป็นปกติ
ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐธรรม (ปัจจุบัน) บ้าง, ย่อม
ประสบภัยเวรใดในสัมปรายิก (ในเวลาถัดต่อมา) บ้าง,
ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะปาณาติบาต
เป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้ว
จากปาณาติบาต ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๒) คหบดี ! บุคคลผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้
ให้อยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้าง,
ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัส
แห่งจิตบ้าง เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ
เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากอทินนาทาน ทำให้สงบ
รำงับได้แล้ว.

(๓) คหบดี ! บุคคลผู้ประพฤตินิเสสในกาม
ทั้งหลายอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้าง,
ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวย
ทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะกามสุมิฉณาจารเป็นปัจจัย;
ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจาก
กามสุมิฉณาจาร ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๔) คหบดี ! บุคคลผู้กล่าวคำเท็จอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิวฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปราชิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะมูสาวาทเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากมูสาวาท ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๕) คหบดี ! บุคคลผู้ดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งของความประมาทอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิวฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปราชิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะสุราและเมรัยเป็นปัจจัย ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากสุราและเมรัยทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

คหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้แล อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

... ..

คหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย องค์แห่งโศดาบัน ๔ ประการ เหล่าไหนเล่า ?

(๑) กหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระพุทธเจ้า ว่า “เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้ โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) กหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระธรรม ว่า “พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่า ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ผู้รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) คหบดี! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ว่า “ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั่นแหละคือสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) คหบดี! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายในลักษณะเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิลูปค้ำ เป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

คหบดี! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยองค์แห่งโสดาบัน ๔ ประการ เหล่านี้แล.

... ..

คหบดี! ก็ อริยญายธรรม เป็นสิ่งที่อริยสาวก
เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา เป็น
อย่างไรเล่า?

คหบดี! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมทำให้
ในใจโดยแยบคาย เป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจนสมุปบาทนั้นเที่ยว
ดังนี้ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี; เพราะความเกิดขึ้น
แห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี;
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป : ข้อนี้ได้แก่
สิ่งเหล่านี้คือ เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ; ...๑๓๑... ..
๑๓๑... ..๑๓๑... เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามरणะ
โศกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้น
ครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี
ด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งวิชชา
 นั้นนั่นเทียว, จึงมีความดับแห่งสังขาร; เพราะมีความดับ
 แห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ; ... ฯลฯ... ฯลฯ...
 ฯลฯ... เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ
 โสกะปริเทวะทุกะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น :
 ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้”.

คหบดี ! อริยญายธรรม^๑ นี้แล เป็นธรรมที่
 อริยสาวกนั้นเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา.

คหบดี ! ในกาลใดแล ภยเวร ๕ ประการ
 เหล่านี้ เป็นสิ่งที่อริยสาวกทำให้สงบราบังได้แล้วด้วย,
 อริยสาวกเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยโศดาปัตติยังคะ
 สี่เหล่านี้ ด้วย, อริยญายธรรมนี้ เป็นธรรมอันอริยสาวก
 ในกาลนั้น อริยสาวกนั้นปรารถนาอยู่ ก็พยากรณ์ตน
 เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญาดูด้วย;
 ด้วยตนนั้นแหละว่า “เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิด
 เจริจฺจานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุกคติวิบาต

๑. คู่มืออธิบายความหมายของคำนี้โดยละเอียดได้ในหมวด “ธรรมะแวดล้อม”
 ในส่วนท้ายเล่ม.

สิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความ
ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้
พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

หมายเหตุผู้รวบรวม : ยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่งข้อความอย่างเดียวกัน
กับสูตรนี้ ผิดกันแต่เพียงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย แทนที่จะตรัสกับ
อนาถบิณฑิกคหบดี, คือสูตรที่ ๒ แห่งคหปติวรรค อภิสมยสังยุตต์
นิทาน .ส.๑๖/๘๕/๑๕๖; และยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่ง (เวรสูตรที่ ๒
อุปาสกวรรค ทสก. อ. ๒๔/๑๕๕/๕๒) มีเค้าโครงและใจความของสูตร
เหมือนกันกับสูตรข้างบนนี้ ต่างกันแต่เพียง ในสูตรนั้นมีคำว่า
“ย่อมพิจารณาเห็นโดยประจักษ์” แทนคำว่า “ย่อมกระทำไว้ในใจ
โดยแบบกายเป็นอย่างดี” ซึ่งปฏิเสธสมุปปาทนั้นเสีย” แห่งสูตร
ข้างบนนี้ เท่านั้น

๖

พระโศดาบัน รู้จักอุปาทานขันธ

ภิกษุ ท. ! เมื่อใดแล สาวกของพระอริยเจ้า
ในธรรมวินัยนี้

มารู้จักความก่อกั้นแห่งอุปาทานขันธห้า,
รู้จักความตั้งอยู่ไม่ได้ของอุปาทานขันธห้า,
รู้จักสร้อยของอุปาทานขันธห้า,
รู้จักโทษอันร้ายกาจของอุปาทานขันธห้า,
และรู้จักอุบายที่ไปให้พ้นอุปาทานขันธห้านี้เสียตามที่
ถูกที่จริง;

ภิกษุ ท. ! เมื่อนั้นแหละ สาวกของพระอริยเจ้า
ผู้นั้น เราเรียกว่าเป็นพระโศดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา
เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

๓

พระโสดาบัน รู้จักอินทรีย์หก

ภิกษุ ท. ! อินทรีย์^๑ ๖ อย่างเหล่านี้ มีอยู่.

๖ อย่างอะไรเล่า ? ๖ อย่างคือ

จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์

ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์

กายินทรีย์ มนินทรีย์

ภิกษุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวก

มารู้จักความก่อกำเนิดแห่งอินทรีย์หกเหล่านี้,

รู้จักความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้,

รู้จักสละรอยของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้

รู้จักโทษอันร้ายกาจของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้

ทั้งรู้จักอุปายที่ไปให้พ้นอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้, ตามที่ถูกต้องที่จริง;

ภิกษุ ท. ! เมื่อนั้นแหละ อริยสาวกนั้น เราเรียกว่า
เป็น พระโศดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้
ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

มหาวาร. ถึ. ๑๕/๒๗๑/๕๐๒-๕๐๓.

๑. อินทริย์ แปลว่า อำนาจหรือความเป็นใหญ่; เมื่อรวมกับคำว่าตา (จักขุนทริย์)
ก็จะหมายถึง ความเป็นใหญ่ในเรื่องการมองเห็น หรือ ก็คือความเป็นใหญ่ใน
หน้าที่นั้น ๆ (เช่นการได้ยิน, การได้กลิ่น, ...)

๘

โศดาปัตติมรรค ๒ จำพวก

ก. สัทธานุสารี

ภิกษุ ท. ! ตา ... หู ... จมูก ... ลิ้น ... กาย ... ใจ
เป็นสิ่งไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นปกติ มีความเปลี่ยน
เป็นอย่างอื่นเป็นปกติ.

ภิกษุ ท. ! บุคคลใด มีความเชื่อน้อมจิตไป
ในธรรม ๖ อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้;

 บุคคลนี้เราเรียกว่าเป็น สัทธานุสารี
หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง)
หยั่งลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ)
ล่วงพ้นบุญชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความ อันกระทำแล้ว
จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่ควร
ที่จะทำกาลก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล.

ข. ัมมานุสारी

ภิกษุ ท. ! ชรรณ ๖ อย่างเหล่านี้ ทนต่อการเพ่ง
โดยประมาณอันยิ่งแห่งปัญญาของบุคคลใด ด้วยอาการ
อย่างนี้;

บุคคลนี้เราเรียกว่า ัมมานุสारी
หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง)
หยั่งลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ)
ล่วงพ้นบุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำความผิด อันกระทำแล้ว
จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือ เปตวิสัย และไม่ควร
ที่จะทำกาละก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล.

ขนธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๕.

ธ

โศดาปัตติผล

ภิกษุ ท. ! บุคคลใดย่อมรู้ ย่อมเห็นซึ่ง
ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ด้วยอาการอย่างนี้ (ตามที่กล่าวแล้ว
ในโศดาปัตติมรรค ๒ จำพวกมีการเห็นความไม่เที่ยงเป็นต้น);
บุคคลนี้เราเรียกว่า โศดาบัน (ผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส)
ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า

ขนธ. ตี. ๑๗/๒๓๘/๔๖๕.

สารีบุตร !

อริยอัฏฐังคิกมรรค นั้นนั่นแหละ ชื่อว่า กระแส
ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา
สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ.

มหาวาร. ตี. ๑๕/๔๓๕/๑๔๓๑.

สูตรข้างบนนี้ (จนธ. ส. ๑๓/๒๓๘/๔๖๕) ทรงแสดงอารมณ์
แห่งอนิจจังเป็นต้น ด้วยธรรม ๖ อย่าง คืออายตนะภายในหก;
ในสูตรถัดไปทรงแสดงอารมณ์นั้นด้วยอายตนะภายนอกหกคือ รูป
เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ก็มี, แสดงด้วยวิญญาณหก
ก็มี, ด้วยสัมผัสหก ก็มี, ด้วยเวทนาหก ก็มี, ด้วยสัญญาหก ก็มี,
ด้วยสัญญาเจตนาหก ก็มี, ด้วยตัณหาหก ก็มี, ด้วยธาตุหก ก็มี, และ
ด้วยขันธห้า ก็มี; ทรงแสดงไว้ด้วยหลักการปฏิบัติอย่างเดียวกัน.

๑๐

พระโศดาบันเป็นผู้บริบูรณ์ในศีล

(ปาฏิโมกข์)

ได้พอประมาณในสมาธิและปัญญา

ภิกษุ ท. ! สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้
ย่อมมาสู่อุทเทส (การยกขึ้นแสดงในที่กลางสงฆ์)
ทุกกึ่งแห่งเดือนตามลำดับ อันกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์
พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น.

ภิกษุ ท. ! สิกขาตามอย่างเหล่านี้มีอยู่ อันเป็น
ที่ประหลาดของสิกขาบททั้งปวงนั้น.

สิกขาตามอย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

คือ อธิศีลสิกขา

อธิจิตตสิกขา

อธิปัญญาสิกขา

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล ศึกษาสามอย่างอันเป็นที่
ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ ทำให้บริบูรณ์
ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา.
เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติ
เล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใด ๆ กล่าวความอาภัพ
ต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้นเพราะเหตุสักว่า
การล่วงสิกขาบทเล็กน้อย และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อย
เหล่านี้.

ส่วนสิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์^๒
ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์, เธอเป็นผู้ มีศีลยั่งยืน มีศีล
มั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท
ทั้งหลาย.

ภิกษุนั้น, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม
เป็นโศดาบัน เป็นผู้มิอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง
ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.

ติก. อ. ๒๐/๒๕๗/๕๒๖.

๑. สิกขาบทเล็กน้อย คือ อภิสมาจาริกาสิกขา เป็นสิกขาบทที่บัญญัติเพื่อให้เกิด
ความเลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่คนที่เลื่อมใสแล้ว.

๒. สิกขาบทเหล่านี้เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ ปฏิโมกข์สี่.

๑๑

พระโสดาบันละสังโยชน^๑ได้สามข้อ มีสามจำพวก

ภิกษุ^๒นั้น, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน^๑ สาม^๓ เป็นผู้สัสดักขัตตุปรมะ ยังต้องท่องเที่ยวไปในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่างมาก แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุ^๒นั้น, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน^๑ สาม เป็นผู้โกล้งโกละ จักต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุ^๒นั้น, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน^๑ สาม เป็นผู้เป็น เอกพีชี คือจักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ติก. อ. ๒๐/๒๔๕/๕๒๗.

๑. สังโยชน คือเครื่องร้อยรัดจิต ๑๐ ประการ. ดูในธรรมะเวดล้อมหัวข้อที่ ๓๐.

๑๒

ละสังโยชน์สาม และกรรมที่พาไปอบาย คือโศดาบัน

ภิกษุ ท. ! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่างแล้ว เป็นผู้
ไม่ควรเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา (ความเป็นโศดาบัน).

ไม่ละธรรม ๖ อย่างเหล่าไหนเล่า?

ไม่ละธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ คือ :-

- ไม่ละ สักกายทิฏฐิ (ความเห็นผิดว่าฉัน ๕ เป็นตัวตน);
- ไม่ละ วิจิกิจฉา (ความลังเลในปฏิบัติทางดับทุกข์);
- ไม่ละ สีลพทปรามาส (การถือเอาศีลและพรตผิดความ
มุ่งหมายที่แท้จริง);
- ไม่ละ อปายคมนิยราคะ (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);
- ไม่ละ อปายคมนิยโทสะ (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);
- ไม่ละ อปายคมนิยโมหะ (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุ ท. ! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้แล
เป็นผู้ไม่ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุละธรรม ๖ อย่างแล้ว เป็น
ผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่ง ทิฏฐิสัมปทา.

ละธรรม ๖ อย่างเหล่าไหนเล่า ?

ละธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ คือ :-

ละ สักกายทิฏฐิ (ความเห็นผิดว่าฉัน ๕ เป็นตัวตน);

ละ วิจิกิจฉา (ความลังเลในปฏิบัติทางดับทุกข์);

ละ สีลพทปรามาส (การถือเอาศีลและพรตผิดความ
มุ่งหมายที่แท้จริง);

ละ อปายคมนิยราคะ (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);

ละ อปายคมนิยโทสะ (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย);

ละ อปายคมนิยโมหะ (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุ ท. ! ภิกษุละธรรม ๖ อย่างเหล่านี้แล้ว
เป็นผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทิฏฐิสัมปทา, ดังนี้แล.

๑๓

พระโศดาบันมีญาณหยั่งรู้เหตุให้เกิดขึ้น
และเหตุให้ดับไป ของโลก

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วย่อมไม่มีความสงสัยอย่างนี้ว่า

“เพราะอะไรมี	อะไรจึงมีหนอ;
เพราะอะไรเกิดขึ้น	อะไรจึงเกิดขึ้น :
เพราะอะไรมี	นามรูปจึงมี;
เพราะอะไรมี	สพายตนะจึงมี;
เพราะอะไรมี	ผัสสะจึงมี;
เพราะอะไรมี	เวทนาจึงมี;
เพราะอะไรมี	ตัณหาจึงมี;
เพราะอะไรมี	อุปาทานจึงมี;
เพราะอะไรมี	ภพจึงมี;
เพราะอะไรมี	ชาติจึงมี;
เพราะอะไรมี	ชรา มรณะจึงมี” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว
ย่อมมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า

“เพราะสิ่งนี้มี	สิ่งนี้จึงมี;
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น;
เพราะวิญญานมี	นามรูปจึงมี;
เพราะนามรูปมี	สพายตนะจึงมี;
เพราะสพายตนะมี	ผัสสะจึงมี;
เพราะผัสสะมี	เวทนาจึงมี;
เพราะเวทนามี	ตัณหาจึงมี;
เพราะตัณhamี	อุปาทานจึงมี;
เพราะอุปาทานมี	ภพจึงมี;
เพราะภพมี	ชาติจึงมี;
เพราะชาติมี	ชรามรณะจึงมี” ดังนี้.

อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ ว่า
“โลกนี้ย่อมเกิดขึ้น ด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมไม่มี
ความสงสัยอย่างนี้ ว่า

“เพราะอะไรไม่มี	อะไรจึงไม่มีหนอ;
เพราะอะไรดับ	อะไรจึงดับ;
เพราะอะไรไม่มี	นามรูปจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	สพาทณะจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ผัสสะจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	เวทนาจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	คันหาจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	อุปาทานจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ภพจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ชาติจึงไม่มี;
เพราะอะไรไม่มี	ชรามรณะจึงไม่มี”
ดังนี้.	

ภิกษุ ท. ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว
ย่อมมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ว่า

“เพราะสิ่งนี้ไม่มี	สิ่งนี้จึงไม่มี;
เพราะสิ่งนี้ดับ	สิ่งนี้จึงดับ;
เพราะวิญญานไม่มี	นามรูปจึงไม่มี;
เพราะนามรูปไม่มี	สพายตนะจึงไม่มี;
เพราะสพายตนะไม่มี	ผัสสะจึงไม่มี;
เพราะผัสสะไม่มี	เวทนาจึงไม่มี;
เพราะเวทนาไม่มี	ตัณหาจึงไม่มี;
เพราะตัณหาไม่มี	อุปาทานจึงไม่มี;
เพราะอุปาทานไม่มี	ภพจึงไม่มี;
เพราะภพไม่มี	ชาติจึงไม่มี;
เพราะชาติไม่มี	ชรามรณะจึงไม่มี”

ดังนี้.

อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า
“โลกนี้ ย่อมดับด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! อริยสาวก ย่อมมาสู่ประจักษ์ถึง
เหตุเกิดและความดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้
ในกาลใด; ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนี้

- ว่า “ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ได้เห็นพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิขาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดังนี้บ้าง,
ดังนี้ แล.

๑๔

พระโศดาบันคือผู้เห็นชัดรายละเอียด
แต่ละสายของปฏิจจนูปบาทตลอดทั้งสาย
โดยนัยแห่งอริยสัจสี่
(เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง)

ภิกษุ ท. !

เพราะมีอวิชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาน;
เพราะมีวิญญานเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป;
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสพายตนะ;
เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ;
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา;
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา;
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน;
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ;
เพราะมีภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ;

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามณะโสกะปริเทวะทุกกะ
โถมันสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้น
พร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุ ท. ! ก็ ชรามณะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมี
ผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปแห่งอายุ ความ
แก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิคายนั้น ๆ ของสัตว์
ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า ชรา. การจุติ ความเคลื่อน
การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำ
กาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การ
ขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิตจากสัตว์นิคายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้ง
หลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า มณะะ. ชรานี้ด้วย มณะะนี้
ด้วยย่อมมีอยู่ดังนี้; ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ชรามณะ.

ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชรามณะ ย่อมมีเพราะ
ความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่งชรามณะ
ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ; มรรคอันประกอบ
ด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับ

ไม่เหลือแห่งขรามระณะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ
ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ
การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?

การเกิด การกำเนิด การก่อลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด
การบังเกิดโดยยิ่งความปรากฏของขันธทั้งหลาย การที่สัตว์
ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลายในสัตนิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลาย
เหล่านั้นๆ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ชาติ. ความก่อกำเนิด
พร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ;
ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือ
แห่งภพ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง
เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้
คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ ภพ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ
กามภพ รูปภพ อรูปภพ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ภพ.
ความก่อกั้นพร้อมแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อม
แห่งอุปาทาน; ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมีเพราะความดับ
ไม่เหลือแห่งอุปาทาน; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด
อันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งภพ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ
ความยึดมั่นในกาม ความยึดมั่นในความเห็น ความยึดมั่นใน
ข้อปฏิบัติทางกายและวาจา (ศีลพรต) ความยึดมั่นในความเป็น
ตัวตน : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า อุปาทาน. ความก่อกั้นพร้อม
แห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งตัณหา;
ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือ

แห่งตัณหา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
 นั้นเอง เป็น**ปฏิปทา**ให้ถึง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งอุปาทาน, ได้แก่
 สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
 การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
 ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท.! ก็ ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้
 คือ ความอยากในรูป ความอยากในเสียง...ในกลิ่น...ในรส...
 ในสัมผัสทางกาย...ความอยากในธรรมารมณ์ : ภิกษุ ท. !
 นี้เรียกว่า ตัณหา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี
 เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา; **ความดับ**ไม่เหลือ
 แห่งตัณหา ย่อมมี เพราะ**ความดับ**ไม่เหลือแห่งเวทนา;
 มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั้นเอง เป็น
ปฏิปทาให้ถึง**ความดับ**ไม่เหลือแห่งตัณหา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้
 คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
 การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
 ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้
คือ เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางตา...ทางหู...ทางจมูก...
ทางลิ้น...ทางกาย และเวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางใจ :
ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า เวทนา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา
ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งผัสสะ; ความดับ
ไม่เหลือแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;
มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น
ปฏิบัติพาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้
คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้
คือสัมผัส ทางตา...ทางหู...ทางจมูก...ทางลิ้น...ทางกาย
สัมผัสทางใจ : ภิกษุ ท. ! นี้ เรียกว่า ผัสสะ. ความก่อกำเนิด
พร้อมแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่ง

สพายตนะ; ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะ
ความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ; มรรคอันประกอบด้วย
องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งผัสสะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ
ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำางานชอบ
การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ สพายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?

จักขัวยตนะ โสตายตนะ ฆณายตนะ ชิวหายตนะ
กายายตนะ มนายตนะ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า สพายตนะ.
ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสพายตนะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิด
พร้อมแห่งนามรูป; ความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ ย่อมมี
เพราะความดับไม่เหลือแห่งนามรูป; มรรคอันประกอบด้วย
องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่
เหลือแห่งสพายตนะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ
ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำางานชอบ
การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?

เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ : นี้เรียกว่า นาม. มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัยมหาภูตทั้งสี่ด้วย : นี้เรียกว่า รูป. นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่อย่างนี้ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า นามรูป. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ; ความดับไม่เหลือ แห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป, ได้แก่ สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางตา) โสตวิญญาณ ชานาวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางใจ) : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า วิญญาณ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่ง วิญญาณ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร;

ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสังขาร; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ก็ สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้คือ กายสังขาร (ความปรุงแต่งทางกาย) วีสังขาร (ความปรุงแต่งทางวาจา) จิตตสังขาร (ความปรุงแต่งทางใจ) : ภิกษุ ท. ! เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา; ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

๑๕

พระโศดาบันคือผู้เห็นชัดรายละเอียด
แต่ละสายของปฏิจจนูปบาทตลอดทั้งสาย
โดยนัยแห่งอริยสัจสี่
(เห็นตลอดสาย นัยที่สอง)

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ขรามรณะ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งขรามรณะ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งขรามรณะ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ชาติ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งชาติ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, รู้ทั่วถึง
ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งชาติ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ภพ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งภพ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ, รู้ทั่วถึงซึ่ง
ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง อุปาทาน, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งอุปาทาน, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งอุปาทาน;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ตัณหา, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งตัณหา, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งตัณหา;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง เวทนา, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งเวทนา, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา,
การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพื่อชอบ
แห่งเวทนา;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง ผัสสะ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งผัสสะ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งผัสสะ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง สพายตนะ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุ
ให้เกิดขึ้นแห่งสพายตนะ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
สพายตนะ, รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง นามรูป, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งนามรูป, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งนามรูป;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง วิญญาณ, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งวิญญาณ, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งวิญญาณ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง สังขาร, รู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งสังขาร, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร,
รู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งสังขาร.

ภิกษุ ท. ! **ชรามรณะ** เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมี
 ผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ
 ความแกรอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตตวนิกายนั้น ๆ
 ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า **ชรา**. การจุติ
 การเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย
 การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง
 การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตตวนิกายนั้น ๆ ของ
 สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า **มรณะ**. ชรา^{นี้}ด้วย
 มรณะ^{นี้}ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้; ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า
ชรามรณะ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี
 เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่ง
 ชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ;
 มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น
 ปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ได้แก่
 สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
 การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
 ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! **ชาติ** เป็นอย่างไรเล่า ?

การเกิด การกำเนิด การก้าวลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของจันทร์ทั้งหลาย การที่สัตว์ ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวันิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า **ชาติ**. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ; ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่ สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! **ภพ** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า **ภพ**. ความก่อกำเนิดแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน; ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี เพราะความดับ

ไม่เหลือแห่งอุปาทาน; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด
อันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งภพ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ
กามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สิลพัตตอุปาทาน อัตตวาทุอุปาทาน :
ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า อุปาทาน. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่ง
อุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา;
ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือ
แห่งตัณหา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
นั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน,
ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา รัสมตัณหา : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ตัณหา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา; ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งเวทนา; มรรคอันประกอบด้วย องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า เวทนา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความ

ก่อกั้นพร้อมแห่งผัสสะ; ความดับไม่เหลือแห่งเวทนาย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัส สัทสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ผัสสะ. ความก่อกั้นพร้อมแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งสพายตนะ; ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมีเพราะความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! สพายตนะ^๑ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! จักขัวยตนะ โสตายตนะ มานายตนะ
ชีวหายตนะ กายายตนะ มนายตนะ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า
สพายตนะ. ความก่อกั้นพร้อมแห่งสพายตนะ ย่อมมี
เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งนามรูป; ความดับไม่เหลือ
แห่งสพายตนะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งนามรูป;
มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น
ปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ, ได้แก่
สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ :
นี้เรียกว่า นาม, มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัย มหาภูตทั้งสี่ด้วย
นี้เรียกว่า รูป, นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้; ภิกษุ ท. !
นี้เรียกว่า นามรูป. ความก่อกั้น พร้อมแห่งนามรูป ย่อมมี

๑. คือ อายตนะภายในทั้ง ๖ และอายตนะภายนอกทั้ง ๖

เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญูณ; ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญูณ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! วิญญูณ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! หมู่แห่งวิญญูณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญูณ โสตวิญญูณ ฆานวิญญูณ ชิวหาวิญญูณ กายวิญญูณ มโนวิญญูณ : ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า วิญญูณ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญูณ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร; ความดับไม่เหลือแห่งวิญญูณ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสังขาร; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญูณ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! สังขาร เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร วิสสังขาร จิตตสังขาร : ภิกษุ ท. ! เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขารย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา; ความดับไม่เหลือ แห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้แก่ สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ในการใดแล ภิกษุ

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ขรามรณะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุ ให้เกิดขึ้นแห่งขรามรณะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือ แห่งขรามรณะ; มารู้ถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ; ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ชาติ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งชาติ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งชาติ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ภพ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งภพ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งภพ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง อุปาทาน; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุ
ให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือ
แห่งอุปาทาน; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ตัณหา; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งตัณหา; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือ
แห่งตัณหา : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง เวทนา; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งเวทนา; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งเวทนา : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง ผัสสะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งผัสสะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งผัสสะ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง สพายตนะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งสพายตนะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
สพายตนะ; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง นามรูป; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งนามรูป; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป;
มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งนามรูป : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง วิญญาณ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งวิญญาณ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง

วิญญาณ; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ : ว่าเป็นอย่างนี้ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง สังขาร; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุให้
เกิดขึ้นแห่งสังขาร; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
สังขาร; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความ
ดับไม่เหลือแห่งสังขาร : ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ.

ภิกษุ ท. ! ในกาลนั้น เราเรียกภิกษุนั้น ว่า :

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฐิ” ดั่งนี้บ้าง;

“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดั่งนี้บ้าง;

“ผู้มาถึงพระลัทธิธรรมนี้แล้ว” ดั่งนี้บ้าง;

“ผู้ใดเห็นซึ่งพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง;

“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสาะ” ดังนี้บ้าง;

“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสาะะ” ดังนี้บ้าง;

“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดั่งนี้บ้าง;

“ผู้ประเสริฐมีปัญญาซ้ำแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง;

“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดั่งนี้บ้าง.

๑๖

ผู้รู้ปฏิจสมุปปาทแต่ละสายโดยนัย
แห่งอริยสัจสี่ ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต
ชื่อว่าโศดาบัน (ญาณวัตถุ ๔๔)

ภิกษุ ท. ! เราจักแสดง ซึ่งญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง
แก่พวกเธอทั้งหลาย.

พวกเธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น
จงกระทำในใจให้สำเร็จประโยชน์, เราจักกล่าวบัดนี้.

ครั้นภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถ้อยคำเหล่านี้ว่า :-

ภิกษุ ท. !

ก็ ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

ญาณวัตถุ ๔๔ อย่างคือ :-

(หมวด ๑)

๑. ญาณ คือความรู้ ในชรามณะ;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามณะ;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งชรามณะ;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งชรามณะ;

(หมวด ๒)

๑. ญาณ คือความรู้ ในชาติ;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งชาติ;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งชาติ;

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือความรู้ ในภพ;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งภพ;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งภพ;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งภพ;

(หมวด ๔)

๑. ญาณ คือความรู้ ในอุปาทาน;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน;

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือความรู้ ในตัณหา;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งตัณหา;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งตัณหา;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา;

(หมวด ๖)

๑. ญาณ คือความรู้ ในเวทนา;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งเวทนา;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา;

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือความรู้ ในผัสสะ;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งผัสสะ;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ;

(หมวด ๔)

๑. ญาณ คือความรู้ ในสพายตนะ;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสพายตนะ;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ;

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือความรู้ ในนามรูป;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งนามรูป;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งนามรูป;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป;

(หมวด ๑๐)

๑. ญาณ คือความรู้ ในวิญญาน;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาน;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน;

(หมวด ๑๑)

๑. ญาณ คือความรู้ ในสังขารทั้งหลาย;
๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร;
๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งสังขาร;
๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร;

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้เรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง.

ภิกษุ ท. ! ก็ ขรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมี
ผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ

ความแกล่อบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า ชรา. การจุติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า มรณะ. ชราไปด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้; ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ชรามรณะ. ความก่อกั้นพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ; มรรคอันประกอบด้วย องค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ได้แก่อะไรเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับไม่เหลือ

แห่งขรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติ
 เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ ว่าเป็น
 อย่างนี้ ๆ, ในกาลใด; ในกาลนั้นความรู้ี้ของอริยสาวกนั้น
 ชื่อว่า **ญาณในธรรม** (ธมฺมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้น
 เห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรม
 อันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อมนำความรู้ี้
 ไปสู่ณัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะ
 หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
 ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งขรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งเหตุ
 ให้เกิดขึ้นแห่งขรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งความดับ
 ไม่เหลือแห่งขรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งข้อปฏิบัติเครื่อง
 ทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ; สมณะหรือ
 พราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่าง
 ที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือ
 พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
 จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งขรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
 แห่งขรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
 ขรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง

ความคับไม่เหลือแห่งขรามธนะ ก็ตาม; สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้
อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น
ชื่อว่า**ญาณในการรู้ตาม** (อันทวยญาณ).

ภิกษุ ท. ! **ญาณทั้งสอง คือธัมมญาณและ**
อันทวยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติ
บริสุทธิ์ผ่องใส ในกาลใด; ภิกษุ ท. ! ในกาลนั้น เราเรียก
อริยสาวกนั้นว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทักขณู”, ดังนี้บ้าง;
ว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้มาถึง
พระสัทธรรมนี้แล้ว”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่ง
พระสัทธรรมนี้”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณ
อันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชา
อันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”,
ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”,
ดังนี้บ้าง; ว่า “ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”, ดังนี้บ้าง,
ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! ก็ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?

การเกิด การกำเนิด การกำวลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของขันธทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : ภิกษุ ท. ! นี่เรียกว่า ชาติ. ความก่อกำขึ้นพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อกำขึ้นพร้อมแห่งภพ; ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐ นั้นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่งสิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้สู่ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, ในกาลใด; ในกาลนั้นความรู้^๑ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า

ญาณในธรรม (ธมฺมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้น เห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรม อันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อม นำความรู้ นั้น ไปสู่^๑นัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะ หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้^๒อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งชาติ, ได้รู้^๓อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุให้ เกิดขึ้นแห่งชาติ, ได้รู้^๔อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือ แห่งชาติ, ได้รู้^๕อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ; สมณะหรือพราหมณ์ เหล่านั้นทุกท่านก็ได้รู้^๖อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเอง ได้รู้^๗อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์ เหล่าใดเหล่าหนึ่งในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้^๘อย่างยิ่ง ซึ่งชาติ, จักรู้^๙อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ, จักรู้^{๑๐}อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, จักรู้^{๑๑}อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติ เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ก็ตาม; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้^{๑๒}อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้^{๑๓}อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้ นี้ของอริยสาวกนั้นชื่อว่า **ญาณในการรู้ตาม** (อณฺวญาณ).

ภิกษุ ท. ! ญาณทั้งสอง คือธัมมญาณและ
 อำนวยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติ
 บริสุทธิ์ผ่องใส ในกาลใด; ภิกษุ ท. ! ในกาลนั้นเราเรียก
 อริยสาวกนั้นว่า ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทักขิณ, ดังนี้บ้าง;
 ว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทตฺตสนะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้มาถึง
 พระสัทธรรมนี้แล้ว”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่ง
 พระสัทธรรมนี้”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณ
 อันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชา
 อันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”,
 ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำระกิเลส”,
 ดังนี้บ้าง; ว่า “ยืนอยู่จรดประตู่แห่งอมตะ”, ดังนี้บ้าง,
 ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! ก็ ภพ เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...

ภิกษุ ท. ! ก็ อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...

ภิกษุ ท. ! ก็ ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...

ภิกษุ ท. ! ก็ เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...

ภิกษุ ท. ! ก็ ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...

ภิกษุ ท. ! ก็ สพายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุ ท. ! ก็ นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

ภิกษุ ท. ! ก็ วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ? ... ฯลฯ...

(ข้อความนี้ที่ละไว้ด้วย ... ฯลฯ... ดังข้างบนนี้ มีข้อความเต็ม
ดังในข้ออันวาดด้วย ชรามรรณะ และชาติ ข้างต้นทุกประการ ต่างกันแต่
ชื่อหัวข้อธรรม).

ภิกษุ ท. ! ก็สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! สังขารทั้งหลาย สามอย่างเหล่านี้
คือ กายสังขาร วิจิสังขาร จิตตสังขาร : ภิกษุ ท. ! เหล่านี้
เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร
ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา; ความดับ
ไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือ
แห่งอวิชชา; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
นั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร,
ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่ง
 สังขารทั้งหลาย ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุที่เกิดขึ้น
 แห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือ
 แห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่อง
 ทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ,
 ในกาลใด; ในกาลนั้น ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า
ญาณในธรรม (ธมฺมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้น
 เห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้วยังลงแล้ว และเป็นธรรม
 อันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อมนำความรู้นั้น
 ไปสู่ณัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะ
 หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
 ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งสังขารทั้งหลาย, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว
 ซึ่งเหตุที่เกิดขึ้นแห่งสังขาร, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งความดับ
 ไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้รู้อย่างยิ่งแล้วซึ่งข้อปฏิบัติเครื่อง
 ทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร; สมณะหรือ
 พราหมณ์เหล่านั้นทุกท่านก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่าง
 ที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือ
 พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต

จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งสังขารทั้งหลาย, จักรู้อย่างยิ่งซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งสังขาร, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร,
จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งสังขารก็ตาม; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน
ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้”
ดังนี้. ความรู้^๑นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่าญาณในการรู้ตาม
(อันทวยญาณ).

ภิกษุ ท. ! ญาณทั้งสอง คือธัมมญาณและ
อันทวยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติ
บริสุทธิ์ผ่องใสในกาลใด; ภิกษุ ท. ! ในกาลนั้น เราเรียก
อริยสาวกนั้นว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิภูติ”, ดังนี้บ้าง;
ว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทตฺตสนะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้มาถึง
พระสัทธรรมนี้แล้ว”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่ง
พระสัทธรรมนี้”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณ
อันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชา
อันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”,
ดังนี้บ้าง; ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”,

ดังนี้บ้าง; ว่า “ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”, ดังนี้บ้าง,
ดังนี้แล.

นิทาน. ส. ๑๖/๖๓/๑๑๘.

๑. ญาณวัตตุ แปลว่า สิ่งซึ่งเป็นที่กำหนดพิจารณาของญาณ ญาณกำหนดพิจารณาสิ่งใด สิ่งนั้นเรียกว่าญาณวัตตุ เฉพาะในกรณีนี้ หมายถึงอาหาร ๔ อย่าง ๆ ของ ปฏิจสุมุปปาทแต่ละอาการ ซึ่งมีอยู่ ๑๑ อาการ; ดังนั้น จึงเรียกว่า ญาณวัตตุ ๔๔.

๑๗

ผู้รู้ปฏิจจสมุปบาทแต่ละสายถึง “เหตุเกิด”
และ “ความดับ” ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต
ก็ชื่อว่าโศดบัน (ญาณวัตถุ ๗๗)

ภิกษุ ท. ! เราจักแสดง ซึ่งญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง
แก่พวกเธอทั้งหลาย.

พวกเธอทั้งหลายจงฟังความข้อนั้น,
จงทำในใจให้สำเร็จประโยชน์, เราจักกล่าวบัดนี้.

ครั้นภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว
พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสถ้อยคำเหล่านี้ว่า :-

ภิกษุ ท. !

ก็ ญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?

ญาณวัตถุ ๗๗ อย่างนั้น คือ :-

(หมวด ๑)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมี
ชรามรณะ;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะ ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ ัมมัญญัตติญาณ^๑ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไปจางไป ดับไปเป็นธรรมดา;

๑. ัมมัญญัตติญาณ ในกรณีนี้คือ ญาณเป็นไปตามหลักของปัจจุสมุปบาท เป็นกรณี ๆ ไป เช่น ในกรณีแห่งชาติดังที่กล่าวนี้เป็นต้น.

(หมวด ๒)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี ;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี ;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี ;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ ธรรมัญญัติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย
จึงมีภพ;
๒. ญาณ คือ ความรู้ที่ เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่าย อนาคต
เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ รัชมัญญัติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๔)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ รัชมัญญัติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมี
 ตัณหา;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต
 เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต
 เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
 เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต
 เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ ัมมมัญญิตินิยามในกรณีนี้
 ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๖)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ รั้วมัญญูติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความลึ้นไป ล้อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๓)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย
จึงมีผัสสะ;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะ
ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ รั้วมัญญูติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๘)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลยืดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ ธรรมัญญัติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๕)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีวิญญูญาณเป็นปัจจัย จึงมี
นามรูป;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีวิญญูญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีวิญญูญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อวิญญูญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ ัมมัตถุญญิตญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวด ๑๐)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมี
วิญญาน;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญาน
ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญานย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญานย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ ธรรมัญญัติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เต็มไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา;

(หมวดที่ ๑๑)

๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย จึงมี
สังขารทั้งหลาย;
๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อวิชาไม่มี สังขารทั้งหลาย
ย่อมไม่มี;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;
๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
เมื่อวิชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี;
๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต
เมื่อวิชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ รัชมัญญัติญาณ ในกรณีนี้
ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้ เรียกว่า ญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง,
ดังนี้ แล.

๑๘

ผู้มีธัมมญาณและอภัยญาณ (พระโศดาบัน)

ภิกษุ ท. ! ก็ ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมี
ผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ฯ แห่งอายุ
ความแสรบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ฯ
ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ฯ : นี้เรียกว่าชรา. การจุติ
ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย
การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง
การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตวนิกายนั้น ฯ ของสัตว์
ทั้งหลายเหล่านั้น ฯ : นี้เรียกว่ามรณะ. ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย
ย่อมมีอยู่ดังนี้; ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ชรามรณะ.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะ
ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ; ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ
ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ; มรรคอันประกอบ

ด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งขรามระณะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ
ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรงานชอบ
การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่ง
ขรามระณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่ง
ขรามระณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับไม่เหลือ
แห่งขรามระณะ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติ
เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามระณะ ว่าเป็น
อย่างนี้ ๆ, ในกาลใด; ในกาลนั้น ความรู้^{นี้}ของอริยสาวกนั้น
ชื่อว่า ัมมญาณ (ญาณในธรรม). ด้วยธรรม^{นี้}อันอริยสาวกนั้น
เห็นแล้ว รู้แล้วบรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรม
อันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อม นำความรู้^{นั้น}
ไปสู่นัยยะอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต
ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งขรามระณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุ

ให้เกิดขึ้นแห่งขรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งขรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่อง
ทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ; สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่าง
ที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลชียยาวนานฝ่ายอนาคต
จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งขรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้น
แห่งขรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
ขรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ, ก็ตาม; สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้
อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น
ชื่อว่า **อันวัยญาณ** (ญาณในการรู้ตาม).

ภิกษุ ท. ! **ญาณทั้งสอง** คือ **ฉัมมญาณ** และ
อันวัยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็น **ธรรมชาติปริสุทธี**
ผ่องใส ในกาลใด;

- ภิกษุ ท. ! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้น
- ว่า “ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยทิฏฐิ”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยทตฺตนะ”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณผู้เป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประกอบด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องฆ่าแรกกิเลส”, ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”, ดังนี้บ้าง, ดังนี้.

๑๕

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโศดาบัน)

ในกรณีของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะ ยึดถือตัวตน

ภิกษุ ท. ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไป
ยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้น
จนถึงกับว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์
ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก
แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่ของ
เสาระเนียด” ดังนี้ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาค
เป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง.
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้อรรรตแห่งภยิต
นั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟัง
จากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้า

จึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้ :-

ภิกษุ ท. ! เมื่อ รูปนั้นแล มีอยู่, เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งรูป เพราะปักใจเข้าไปสู่รูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงจุการตั้งอยู่ของसारะเนียด” ดังนี้.
(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขั้นแต่ละขั้น เท่านั้น).

ภิกษุ ท. ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร :

รูป เทียงหรือไม่เทียง ?

“ไม่เทียง พระเจ้าข้า !”

ก็สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”

แม้สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทิฏฐิอย่างนี้จะเกิดขึ้นได้ไหมว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้น

ไม่ตก แต่ละอย่างๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่
ของเสาระเนียด” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า!”

(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสถาม
และภิกษุเหล่านั้นทูลตอบอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณี
แห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งชั้นแต่ละชั้นเท่านั้น).

ภิกษุ ท. ! แม้สิ่งใดที่บุคคลได้เห็นแล้ว ฟังแล้ว
รู้สีกแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้วครุ่นคิดอยู่
ด้วยใจแล้ว; เหล่านี้เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า!”

ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า!”

แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทุกข์อย่างนี้
จะเกิดขึ้นได้ไหมว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์
ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้น ไม่ตก
แต่ละอย่าง ๆ เป็นของ ตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่ของ
เสาระเนียด” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า!”

ภิกษุ ท. ! ในกาลใดแล ความสงสัย (กังขา) ในฐานะทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้^๑ เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว; ในกาลนั้น ก็เป็นอันว่า ความสงสัยแม้ในทุกข์, แม้ในเหตุให้เกิดทุกข์, แม้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, แม้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว.

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น อริยสาวก ผู้เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น, ดังนี้ แล.

ชนธ. ศ. ๑๗๒๔๘๔๑๗.

๑. ฐานะหกประการ คือ ขันธ์ห้าประการ และอาการที่ได้เห็นแล้วเป็นต้น ดังที่กล่าวแล้วข้างบนนี้จัดอย่างรวมเป็นหนึ่งประการ; รวมเป็นหกประการ.

๒๐

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโศดาบัน)

ในกรณีของความเห็น ที่เป็นไปในลักษณะขาดสูญ*

ภิกษุ ท. ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้น อย่างนี้ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาแล้ว, ไม่มียัญยะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโศตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว, ไม่มีโลกนี้, ไม่มีโลกอื่น, ไม่มีมารดา, ไม่มีบิดา, ไม่มีสัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ, ไม่มีสมณะและพราหมณ์ ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ปฏิบัติแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้ง ซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก; คนเรานี้ เป็นแต่การประชุมของมหาภูตทั้งสี่, เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อม

เข้าไปสู่หมู่แห่งนี้ ไฟย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมหายไปในอากาศ; บุรุษทั้งหลายมีเดียวงศพเป็นที่ครบห้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไป; ร่องรอยทั้งหลาย ปรากฏอยู่เพียงแค่ป่าช้า เป็นเพียงกระดูกทั้งหลาย มีสีเพียงดั่งสีแห่งนกพิราบ, การบูชาเช่นสรวง มีจีเฝ้าเป็นที่สุด, สิ่ง que เรียกว่าทานนั้น เป็นบพัญญูของคนเขลา, คำของพวกที่กล่าวว่าอะไร ๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพื่อใจ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้อรรถแห่งภาษิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้ :-

ภิกษุ ท. ! เมื่อ รูปนั้นแล มีอยู่, เพราะเข้าไป
ยึดถือซึ่งรูป เพราะปักใจเข้าไปสู่รูป ทิณฺณจึงเกิดขึ้น
อย่างนี้ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคนแล้ว, ไม่มีชัณฺเษ
อันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มี
ผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว,
ไม่มีโลกนี้, ไม่มีโลกอื่น, ไม่มีมารดา, ไม่มีบิดา, ไม่มี
สัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ, ไม่มีสมณะและพราหมณ์
ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่นด้วยปัญญา
อันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก; คนเรานี้ เป็นแต่การ
ประชุมของมหาภูตทั้งสี่, เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อม
เข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งน้ำ ไฟย่อม
เข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งลม อินทรีย์
ทั้งหลายย่อมหายไปนในอากาศ; บุรุษทั้งหลายมีเติงวางศพ
เป็นที่ครบห้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไป; ร่องรอยทั้งหลายปรากฏ
อยู่เพียงแค่ว่า เป็นเพียงกระดูกทั้งหลาย มีสีเพียงดั่งสีแห่ง
นกพิราบ, การบูชาเช่นสรวง มีจบเฝ้าเป็นที่สุด, สิ่งทีเรียกว่า
ทานนั้น เป็นบพัตถุญฺติของคนเขลา, คำของพวกทีกล่าวว่า
อะไร ๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ

เป็นคำเพื่อเชื่อ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตก
ทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญ พินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลัง
แต่การตาย” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร:
รูป เทียงหรือไม่เทียง ?

“ไม่เทียง พระเจ้าข้า !”

ก็สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”

แม้สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทิฏฐิอย่างนี้
จะเกิดขึ้นได้ใหม่ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาแล้ว,
ไม่มีชัฏยะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคล
บูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว
กระทำชั่วแล้ว, ... ฯลฯ... ฯลฯ... คำของพวกที่กล่าวว่า อะไร ๆ
มีอยู่นั้นเป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพื่อเชื่อ;
ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญ
พินาศไป มิได้มีอยู่ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

“ข้อนั้นหามิได้พระเจ้าข้า !”

(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งขั้นแต่ละขั้น เท่านั้น).

ภิกษุ ท. ! แม้สิ่งใดที่บุคคลได้เห็นแล้วฟังแล้ว
รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้วครุ่นคิดอยู่
ด้วยใจแล้ว; เหล่านี้เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ? “ไม่เที่ยง
พระเจ้าข้า !” ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?
“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !” แม้สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความ
แปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว
ทิฏฐิอย่างนี้ จะเกิดขึ้นได้ไหมว่า “ไม่มีทานอันบุคคล
บริจาคแล้ว, ไม่มีช้อยะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มี
โหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม
อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว ... ฯลฯ... ฯลฯ...
คำของพวกเขาที่กล่าวว่าอะไร ๆ มีอยู่นั้นเป็นคำเปล่า (จาก
ความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ; ทั้งคนพาลและ
บัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้วย่อมขาดสูญพินาศไป
มิได้มีอยู่ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า !”

ภิกษุ ท. ! ในกาลใดแล ความสงสัย (กังขา) ในฐานะทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อริยสาวก ละขาดแล้ว; ในกาลนั้น ก็เป็นอันว่า ความสงสัยแม้ในทุกข์, แม้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, แม้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, แม้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นละขาดแล้ว.

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่าเป็น อริยสาวก ผู้เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น, ดังนี้ แล.

๒๑

ผลแห่งความเป็นโศดาบัน

ภิกษุ ท. ! อานิสงส์แห่งการทำให้แจ้ง ซึ่ง
โศดาปัตติผล ๖ อย่าง เหล่านี้ มีอยู่.

หกอย่างเหล่าไหนเล่า ? หกอย่าง คือ :-

เป็นบุคคลผู้ เทียงแท้ต่อสัทธรรม;

เป็นบุคคลผู้ มีธรรมอันไม่รู้เสื่อม;

ทุกข์ดับไปทุกชั้นตอนแห่งการกระทำ
ที่กระทำแล้ว;

เป็นบุคคลผู้ ประกอบด้วยยอสาธารณญาณ
(ที่ไม่ทั่วไปแก่พวกอื่น) ;

เป็นบุคคลผู้ เห็นธรรมที่เป็นเหตุ และ
เห็นธรรมทั้งหลาย ที่เกิดมาแต่เหตุ.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล อานิสงส์ ๖ ประการ
แห่งการทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล.

๒๒

ความเป็นโสดาบัน

ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุ ท. ! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งแห่งทวีปทั้งสี่ เบื้องหน้าจากการตาย เพราะการแตกทำลายแห่งกาย อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหม່วนางอัปสร ในสวนนันทวัน ท้าวเธอเป็นผู้เอบอ้มเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้า อันเป็นของทิพย์ อย่างนี้ก็ตาม, แต่กระนั้นท้าวเธอก็ยัง รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเนิดเรขจານ จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบายทุกติ วินิบาต.

ภิกษุ ท. ! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตตภาพให้พอเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาต ด้วยปลีแข้งของตนเอง พ้นกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอน ๆ

ไม่มีชาย, หากแต่เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถ รอดพ้นเสียได้จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกติ วินิบาต.

ภิกษุ ท. ! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน ?

๔ ประการ คือ :-

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์ พระพุทธเจ้า

... ในองค์พระธรรม

... ในองค์พระสงฆ์

... เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิด เป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ฯลฯ ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ กับการได้ ธรรม ๔ ประการนี้นั้น การได้ทวีปทั้งสี่มีค่าไม่ถึงเสียว่า ที่สิบหก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เลย.

๒๓

ความเป็นพระโสดาบัน ไม่อาจแปรปรวน

ภิกษุ ท. ! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปได้. แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธรเจ้า ... ในองค์พระธรรม ... ในองค์พระสงฆ์ ... ย่อมไม่มีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเลย. ข้อที่ว่า ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธรเจ้า เป็นต้นนั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียอย่างอื่นจนเข้าถึงนรกก็ดี กำเนิดเดรัจฉานก็ดี วิสัยแห่งเปรตก็ดี ดั่งนี้นั้น ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

ภิกษุ ท. ! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปได้, แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีล

ทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ย่อมไม่มีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นได้เลย. ข้อที่ว่าผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้านั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียดอย่างอื่นจนเข้าถึงนรกก็ดี กำหนด เจริญนาก็ดี วิสัยแห่งปรตาก็ดี ดังนั้นนี้ ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

มหาวาร. ส. ๑๕/๔๕๓/๑๔๕๕-b.

๒๔

สิ่งที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (พระโสดาบัน)

ทำไม่ได้โดยธรรมชาติ

ภิกษุ ท. ! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ (โดยธรรมชาติ)

๖ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ :-

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจเข้าถึงสังขารไร ๆ โดยความ
เป็นของเที่ยง;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจเข้าถึงสังขารไร ๆ โดยความ
เป็นของสุข;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจเข้าถึงธรรมะไร ๆ โดยความ
เป็นตัวตน;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจกระทำอนันตริยกรรม;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจหวังการถึงความบริสุทธิ์
โดยโกตูลมมงคล;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจแสวงหาทักษิณียบุคคล
ภายนอกจากศาสนานี้.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้
๖ ประการ.

๒๕

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้

สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (พระโสดาบัน)

นัยที่หนึ่ง

ภิกษุ ท. ! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ
เหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ :-

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ

ยำเกรง ในพระศาสดา;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ

ยำเกรง ในพระธรรม;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ

ยำเกรง ในพระสงฆ์;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพ
ยำเกรง ในสิกขา;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่อนาคมนิยัตถุ
(วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา);

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจยังภพที่แปลให้เกิดขึ้น.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้
๖ ประการ.

น.ก.ก. อ. ๒๒/๔๘๘/๓๖๓.

(คำว่า “วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา” หมายถึงวัตถุสิ่งของ ก็ได้ การกระทำ
ที่มีผล ก็ได้ ทิฏฐิ ก็ได้. คำว่า “ภพที่แปล” หมายความว่าไม่อาจจะมี
แก่พระโศดาบัน, พระโศดาบันจะมีภพหรือชาติ ต่อไปได้อย่างมาก
อีกเพียงเจ็ดชาติเท่านั้น).

๒๖

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้

สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน)

นัยที่สอง

ภิกษุ ท. ! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ
เหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ :-

เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตมารดา;

เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตบิดา;

เป็นไปได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ
จะพึง ปลงชีวิตพระอรหันต์;

เป็นไปได้
ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฎี
จะพึง คิดประทุษร้ายตลาคต
แม้เพียงทำโลหิตให้ห้อ;

เป็นไปได้
ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฎี
จะพึง ทำให้สงฆ์ให้แตกกัน;

เป็นไปได้
ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฎี
จะพึง ถือศาสดาอื่น
(นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า).

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้
๖ ประการ.

๒๓)

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้

สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ (พระโสดาบัน)

นัยที่สาม

ภิกษุ ท. ! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ
เหล่านี้ มีอยู่.

หกประการ เหล่าไหนเล่า ?

หกประการ คือ : -

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ

ว่า “สุขและทุกข์ ตนทำเอง”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ

ว่า “สุขและทุกข์ ผู้อื่นทำให้”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ไม่อาจมาสู่ทิฏฐิ ว่า “สุขและทุกข์

ตนทำเองก็มี ผู้อื่นทำให้ก็มี”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฎี ไม่อาจมาสู่ทฤษฎี ว่า “สุขและทุกข์
ไม่ต้องทำเอง เกิดขึ้นได้ตามลำพัง”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฎี ไม่อาจมาสู่ทฤษฎี ว่า “สุขและทุกข์
ไม่ต้องใครอื่นทำให้เกิดขึ้นได้
ตามลำพัง”;

ผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฎี ไม่อาจมาสู่ทฤษฎี ว่า “สุขและทุกข์
ไม่ต้องทำเอง และไม่ต้องใครอื่นทำให้
เกิดขึ้นได้ตามลำพัง”;

ข้อนั้น เพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ข้อนั้นเพราะเหตุว่าเหตุ (แห่งสุขและ
ทุกข์) อันผู้ถึงพร้อมด้วยทฤษฎีเห็นแล้ว โดยแท้จริง และ
ธรรมทั้งหลาย ก็เป็นสิ่งที่เกิดมาแต่เหตุด้วย

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้
๖ ประการ.

ธรรมะแวดล้อม

หมวดธรรม ที่ช่วยสร้างความเข้าใจ
แต่ไม่ได้ระบุถึงความเป็นโสดาบันโดยตรง

๒๘

อริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุ ท. ! ก็ อริยสัจ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ หนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
นั่นเอง.

องค์แปดคือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ ความเพียรชอบ
ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ความเห็นชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้
เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ใน
หนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด.
นี้เราเรียกว่าความเห็นชอบ.

ภิกษุ ท. ! **ความดำริชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ความดำริในการออกจากกาม
ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน.
นี่เราเรียกว่า ความดำริชอบ.

ภิกษุ ท. ! **วาจาชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้นจาก
การพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้นจาก
การพูดเพื่อเจ้อ. นี่เราเรียกว่า วาจาชอบ.

ภิกษุ ท. ! **การงานชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้น
จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจาก
การประพฤติดิฉินกามทั้งหลาย. นี่เราเรียกว่า การงานชอบ.

ภิกษุ ท. ! **อาชีวะชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกในภิกษุนี้ ละการหาเลี้ยงชีพ
ที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง.
นี่เราเรียกว่าอาชีวะชอบ.

ภิกษุ ท. ! ความเพียรชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมปลุกความพอใจ
ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต
ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย
อันลามก ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพอใจ
ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต
ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก
ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม
ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้
เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด;
ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร
ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่
เลอะเลือนความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ความเจริญ
ความเต็มรอบ แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว.
นี่เราเรียกว่า ความเพียรชอบ.

ภิกษุ ท. ! **ความระลึกชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้^๑ เป็นผู้มียกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มียกติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มียกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลสมีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มียกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมมีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. นี่เราเรียกว่าความระลึกชอบ.

ภิกษุ ท. ! **ความตั้งใจมั่นชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้^๒ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงฌาน

ทีหนึ่ง อันมิวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้ว
 แลอยู่. เพราะวิตกวิจารณ์รำบลัง, เธอเข้าถึงฌานที่สอง
 อันเป็นเครื่องส่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรม
 อันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิด
 แต่สมาธิ แล้วแลอยู่. เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็น
 ผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม และ
 ได้เสวยสุขด้วยนามกาย ย่อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็น
 ฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า
 “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความอยู่เป็นปกติสุข” แล้วแลอยู่
 เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไป
 แห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน เธอย่อมเข้าถึงฌานที่สี่
 อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา
 แล้วแลอยู่. นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล เรียกว่า อริยสังคิโอหนทาง
 เป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

๒๕

คำที่ใช้เรียกแทนความเป็นพระโศดาบัน

....ภิกษุ ท. ! อริยสาวก ย่อมมารู้ประจักษ์ถึงเหตุเกิดและความดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ในกาลใด; ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนี้

- ว่า “ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ได้เห็นพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องฆ่าแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง;
- ว่า “ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ” ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

๓๐

สังโยชน์สิบ

ภิกษุ ท. ! สังโยชน์ ๑๐ ประการเหล่านี้ มีอยู่.

สิบประการอย่างไรเล่า ?

สิบประการ คือ :-

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ

อุทรมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ สักกายทิฏฐิ

วิจิกิจฉา

สีลัพพตปรามาส

กามฉันทะ

พยาบาท :

เหล่านี้ คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

อุทฺธัมภาคียสังโยชน^๒ ๕ ประการ เป็นอย่างไรเล่า ?
คือ
รูปราคะ
อรุปราคะ
มานะ
อุทฺธัจจ
อวิชา :
เหล่านี้คือ อุทฺธัมภาคียสังโยชน ๕ ประการ.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล สังโยชน ๑๐ ประการ.

ทสก. อ. ๒๔/๑๘-๑๙/๑๓.

-
๑. คือ สังโยชนเบื้องต่ำ หมายถึงเครื่องร้อยรัดจิตอย่างหยาบ ๕ ประการ
 ๒. คือ สังโยชนเบื้องสูง หมายถึงเครื่องร้อยรัดจิตอย่างละเอียด ๕ ประการ ที่
อริยมุคละระดับอรหัตตมรรคจะต้องละวาง.

99

อริยญายธรรม คือการรู้เรื่องปฏิบัติจนอุปบาท

คบหบดี! ก้อริยญาชรรรม เป็นลิ่งท้อริยสาวก
เห็นแล้่วค้วยคิ แทงตลอดแล้่วค้วยคิค้วยปัญญา เป็น
อย่างไรรเล่า?

คหบดี! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม
 พิจารณาเห็นโดยประจักษ์ ดังนี้ว่า ด้วยอาการอย่างนี้

เพราะสิ่งนี้มี, สิ่งนี้จึงมี;

เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้, สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

เพราะสิ่งนี้ไม่มี, สิ่งนี้จึงไม่มี;

เพราะความคับไปแห่งสิ่งนี้, สิ่งนี้จึงคับไป :

ข้อนี้ ได้แก่อะไรเหล่านี้คือ

เพราะมือวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;

เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญูณ;

เพราะมีวิญญูณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป;

เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ;

เพราะมีสพยคณะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ;
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา;
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา;
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน;
เพราะมีอุปาทานปัจจัย	จึงมีภพ;
เพราะมีภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ;

เพราะมีชาติ เป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะ
ทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน :
ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมี ด้วย
อาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งวิชานัน
นั้นเทียว, จึงมีความดับแห่งสังขาร;

เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาน;
เพราะมีความดับแห่งวิญญาน จึงมีความดับแห่งนามรูป;
เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสพยคณะ;
เพราะมีความดับแห่งสพยคณะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ;
เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา;
เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา;

เพราะมีความคับแค้นแห่งตัณหา จึงมีความคับแค้นอุปาทาน;
เพราะมีความคับแค้นแห่งอุปาทาน จึงมีความคับแค้นแห่งภพ;
เพราะมีความคับแค้นแห่งภพ จึงมีความคับแค้นแห่งชาติ;
เพราะมีความคับแค้นแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ โสกะปริเทวะ
ทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น : ความดับลง
แห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

คหบดี ! อริยญฺยธรรมนี้แล เป็นสิ่งที่อริยสาวก
เห็นแล้วด้วยดี แหงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา.

๓๒

ฝุ่นปลายเล็บ

(พอรู้ورىสัจ ทุกข์เหลือน้อย

ขนาดฝุ่นติดปลายเล็บเทียบกับปฐพี)

ภิกษุ ท. ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร : ฝุ่นชนิดหนึ่ง ที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนี้ ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละ เป็นดินที่มากกว่า. ฝุ่นชนิดหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้ เป็นของมีประมาณน้อย. ฝุ่นนั้น เมื่อนำไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค”

ภิกษุ ท. ! อุปมานี้ฉันใด อุปมาขันธ์นั้น : สำหรับورىสาวกผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฐิ รู้พร้อมเฉพาะแล้ว, ความทุกข์ของท่านส่วนที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้ว ย่อมมีมากกว่า; ความทุกข์ที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย : เมื่อนำเข้าไปเทียบกับกองทุกข์ที่สิ้นไปแล้ว หมดไปแล้ว

ในกาลก่อน ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้
ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค นั่นคือความทุกข์ของโศดาบัน
ผู้สัจตักขัตตอุปมะ^๑ ผู้เห็นชัดตามเป็นจริง ว่า “ทุกข์
เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้

เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า
“ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้,
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

มหาวาร. ส. ๑๕/๕๗๒/๑๓๔๗.

๑. คือ พระโศดาบัน ที่ต้องมีกัมมัตถิโกไม่เกิน ๗ ชาติ
อันเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นที่สุดของจำพวกโศดาบัน.
แม้กระนั้น ก็ตรัสว่า ทุกข์หมดไปมากกว่าที่ยังเหลือ.

[สูตรอื่นอุปมาเปรียบด้วย เม็ดกรวดเท่าเม็ดถั่วเขียว ๗ เม็ด กับ
ขุนเขาหิมาลัย (๑๕/๕๖๕/๑๓๔๕-๖).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำติดปลายใบหญ้าคา กับ น้ำในสระกว้าง ๕๐ โยชน์
(๑๕/๕๓๒/๑๓๔๘).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒ – ๓ หยด กับ น้ำในแม่น้ำ ๕ สายรวมกัน
(๑๕/๕๓๓/๑๓๔๙-๑๓๕๐).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดกระเบา ๗ เม็ด กับ มหาปฐพี
(๑๕/๕๓๔/๑๓๕๑-๒).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒ – ๓ หยด กับ น้ำทั้งมหาสมุทร
(๑๕/๕๓๕/๑๓๕๓-๔).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดผักกาด ๒ – ๓ เม็ด กับ ขุนเขาหิมาลัย
(๑๕/๕๓๖/๑๓๕๕-๖)]

และยังมีสูตรอีกกลุ่มหนึ่ง คือ สูตรที่ ๑ – ๑๐ อภิสมยวรรค อภิสมยสังยุตต์
นิทาน. ส. ๑๖/๑๖๘/๓๓๑ ครีตแก่ภิกษุทั้งหลายที่เชตวัน ประกอบด้วย
อุปมาหลายอย่างในแต่ละสูตร และมีเนื้อหาข้อความที่อธิบาย เริ่มตั้งแต่
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปมานี้ฉันใด อุปมาฉันนั้น... ไปจนจบประโยคว่า...
ผู้เป็นสัตตักขัตตุปรมะเหมือนกันทุกตัวอักษร มีที่ต่างกันตรงข้อความ
ต่อท้ายจากประโยคนี้ (ในที่แสดงไว้ทั้ง ๑๐ สูตร) จะต่อท้ายคำ
สัตตักขัตตุปรมะ ว่า “ภิกษุ ท. ! การรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม เป็นไป
เพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้ การได้เฉพาะซึ่งธรรมจักขุ เป็นไป
เพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้”.

๓๓

สามัญญผลในพุทธศาสนา เทียบกันไม่ได้ กับในลัทธิอื่น

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนบุรุษพึงโยนกรวดหิน มีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ด เข้าไปที่เทือกเขาหลวง ชื่อสิเนรุ. ภิกษุ ท. ! พวกเธอทั้งหลายจะพึงสำคัญ ความข้อนี้ ว่าอย่างไร : กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียว เจ็ดเม็ด ที่บุรุษโยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ) เป็นสิ่งที่มากกว่า หรือว่าเทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุมากกว่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ นั้นแหละ เป็นสิ่งที่มากกว่า. กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ดที่บุรุษ โยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ) มีประมาณน้อย. กรวดหินนี้ เมื่อนำเข้าไป เทียบกับเทือกเขาหลวงชื่อสิเนรุ ย่อมไม่เข้าถึงส่วน หนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน”.

ภิกษุ ท. ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น :

การบรรลुकุณวิเศษ แห่งสมณพราหมณ์ และ
ปริพาชกผู้เป็นเดียรฉัตรเหล่าอื่น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับ
การบรรลुकุณวิเศษ ของอริยสาวก ซึ่งเป็นบุคคลผู้ถึงพร้อม
ด้วย (สัมมา) ทิฐิ ข้อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย
ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน.

ภิกษุ ท. ! บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฐิ
เป็นผู้มีการบรรลุ อันใหญ่หลวงอย่างนี้ เป็นผู้มีความรู้
ยิ่งอันใหญ่หลวงอย่างนี้, ดังนี้ แล.

๓๔

ลักษณะแห่งผู้เจริญอินทรีย์ขั้นอริยะ

อานนท์ ! บุคคลผู้มีอินทรีย์อันอบรมแล้ว
ในขั้นอริยะเป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ในกรณีนี้
ความพอใจ, ความไม่พอใจ, ความพอใจและไม่พอใจ
เกิดขึ้นแก่ภิกษุเพราะเห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู
ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องสัมผัสด้วย
ผิวหนัง รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ.

ภิกษุนั้น :-

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึก
ไม่ปฏิบัติ ในสิ่งที่ปฏิบัติ ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้มี
ความรู้สึกว่าไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ปฏิบัตินั้นได้.

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึก
ปฏิบัติ ในสิ่งที่ไม่ปฏิบัติ ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้มีความรู้สึก
ว่าปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ปฏิบัตินั้นได้.

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกรู้ว่า
ไม่ปฏิบัติ ทั้งในสิ่งที่ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติ ดังนี้
เธอก็อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกรู้ว่าไม่ปฏิบัติทั้งในสิ่งที่ปฏิบัติ
และไม่ปฏิบัตินั้นได้.

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกรู้ว่า
ปฏิบัติ ทั้งในสิ่งที่ไม่ปฏิบัติและสิ่งที่ปฏิบัติ ดังนี้
เธอก็อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกรู้ว่าปฏิบัติ ทั้งในสิ่งที่ไม่ปฏิบัติ
และสิ่งที่ปฏิบัตินั้นได้.

และถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างเว้นขาดจาก
ความรู้สึกรู้ว่าปฏิบัติและไม่ปฏิบัติทั้งสองอย่างเสีย แล้วอยู่อย่าง
ผู้อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้อุเบกขา
มีสติสัมปชัญญะในสิ่งปฏิบัติและไม่ปฏิบัติทั้งสอง
อย่างนั้นได้.

อานนท์ ! อย่างนี้แล ชื่อว่า

บุคคลผู้มีอินทรีย์อันเจริญแล้วในชั้นอริยะ.

๓๕

พระโศดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม

ภิกษุ ท.! อุปาทานขันธ (ความยึดมั่นใน
ธรรมชาติ) ทั้งหลายเหล่านี้ มีอยู่ห้าอย่าง.

ห้าอย่าง อย่างไรเล่า? ห้าอย่าง คือ :-

รูปอุปาทานขันธ

(ความยึดมั่นในรูปกาย)

เวทณูปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในเวทนา (สุข, ทุกข์, อุเบกขา)]

สัญญาอุปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในสัญญา (ความจำได้หมายรู้)]

สังขารอุปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง)]

วิญญานอุปาทานขันธ

[ความยึดมั่นในวิญญาน (ผู้รู้แจ้งซึ่งอารมณ์)]

ภิกษุ ท. ! เมื่อใด อริยสาวก รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง
ซึ่งความเกิดขึ้น (สมุทัย) ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ (อัตถังคมะ)
ซึ่งรสอร่อย (อัสสาทะ) ซึ่งโทษอันดำทรม (อาทีนวะ) และ
ซึ่งอุปายเครื่องออก (นิสสรณะ) แห่งอุปาทานชั้นทั้งห้า
เหล่านี้;

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่าเป็น โสดาบัน
มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.

พจน. อ. ๑๗/๑๕๖/๒๕๖.

ภิกษุ ท. ! อุปาทานชั้นเหล่านี้ มีอยู่ห้าอย่าง.
ห้าอย่างอย่างไรเล่า ? ห้าอย่าง คือ :-

รูปอุปาทานชั้น

เวทณูปาทานชั้น

สัญญาอุปาทานชั้น

สังขารอุปาทานชั้น

วิญญานอุปาทานชั้น

ภิกษุ ท. ! เมื่อใด ภิกษุ รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง
ซึ่งความเกิดขึ้น ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ ซึ่งรสร่อย ซึ่งโทษ
อันต่ำทราม และซึ่งอุบายเครื่องออกแห่งอุปาทานขั้นทั้งห้า
เหล่านี้ ดังนี้แล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่มีความยึดมั่น.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็น พระอรหันต์
ผู้มีความอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่
ควรทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตน
อันตามถึงแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็น
ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

๓๖

พระโศดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม (อีกนัยหนึ่ง)

ภิกษุ ท. ! อินทรีย์หกเหล่านี้ มีอยู่.

หกเหล่าไหนเล่า? หกเหล่าคือ :-

จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์

ฉานินทรีย์ ชิวหินทรีย์

กายินทรีย์ มนินทรีย์.

ภิกษุ ท. ! เมื่อใด อริยสาวก รู้ชัดแจ้งตามเป็น
จริงซึ่งความเกิดขึ้น, ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้, ซึ่งรสอร่อย,
ซึ่งโทษอันดำทรม และซึ่งอุปายเครื่องออกแห่งอินทรีย์หก
เหล่านี้;

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น โศดาบัน
มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน
จักตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.

ภิกษุ ท. ! อินทริย์หกเหล่านี้ มีอยู่. หกเหล่านี้ ไหนเล่า? หกเหล่านี้คือ จักขุนทริย์ โสณินทริย์ ฆานินทริย์ ชิวหินทริย์ กายินทริย์ มนินทริย์.

ภิกษุ ท. ! เมื่อใด ภิกษุ รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น, ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้, ซึ่งรสอร่อย, ซึ่งโทษอันต่ำทราม และซึ่งอุปายเครื่องออกแห่งอินทริย์หกเหล่านี้ ดังนี้ และเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่มีความยึดมั่น.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็น พระอรหันต์ ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำ สำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตาม ถึงแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

มหาวาร. ส. ๑๕/๒๓๒/๕๐๔.

(สูตรข้างบนนี้ทรงแสดงอินทริย์โดยอายตนะภายในหก; ยังมีสูตรอื่น (๑๕/๒๓๕/๕๐๔-๕๐๘) ทรงแสดงอินทริย์โดยเวทนาห้า คือ สุชินทริย์ ทุกชินทริย์ โสมนัสสินทริย์ โทมนัสสินทริย์ อุปกชินทริย์, ดังนี้ก็มี)

๓๓)

ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคล

ผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน

ภิกษุ ท. ! สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้
ย่อมมาสู่อุทเทส ทุกกึ่งแห่งเดือนตามลำดับ อันกุลบุตร
ผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น.

ภิกษุ ท. ! สิกขาสามอย่างเหล่านี้ มีอยู่ อันเป็นที่
ประชุมลงของสิกขาบททั้งปวงนั้น.

สิกขาสามอย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล สิกขาสามอย่าง อันเป็น
ที่ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ ทำให้บริบูรณ์
ในศีล ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำให้บริบูรณ์ในปัญญา.
เขายังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติ
เล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่า ไม่มีผู้รู้ใด ๆ กล่าวความอาภัพต่อ
การบรรลุนิพพาน จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่า การล่วงสิกขาบท
เล็กน้อย และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้. ส่วน
สิกขาบทเหล่านี้ที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสม
แก่พรหมจรรย์, เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคงในสิกขาบท
เหล่านั้น สมาทาน ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. ภิกษุ นั้น
ได้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะ
มิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญา
อันยิ่งเอง ในทิฏฐธรรมนี้เข้าถึงแล้วแลอยู่.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
โอรัมภาคยสังโยชน์เบื้องต้นห้า จึงเป็น อันตรปรีนิพพายี
ผู้ปรีนิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
โอรัมภาคยสังโยชน์เบื้องต้นห้า จึงเป็น อุปหัจจปรีนิพพายี
ผู้ปรีนิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจนถึงที่สุด.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
โอรัมภากิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น อสังขารปรีนิพพายี
ผู้ปรีนิพพานด้วยไม่ต้องใช้ความเพียรเรียวแรง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
โอรัมภากิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น สสังขารปรีนิพพายี
ผู้ปรีนิพพานด้วยต้องใช้ความเพียรเรียวแรง.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
โอรัมภากิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น อุทซังโสโศตก-
นิญฐคามิ ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิญฐภพ.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
แทงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
สังโยชน์สาม และเพราะความที่ ราคะ โทสะ โมหะ
ก็เบาบางน้อยลง เป็น สกทาคามิ ยังจะมาสู่โลกนี้อีกครั้ง
เดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แสงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 สังโยชน์สาม เป็นผู้เป็น เอกพิช คือจักเกิดในภพแห่ง
 มนุษย์อีกหนเดี๋ยวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แสงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 สังโยชน์สาม เป็นผู้ โกลังโกละ จักต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุล
 อีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้
 แสงตลอด ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่ง
 สังโยชน์สาม เป็นผู้ สัตตักขัตตุปรมะ ยังต้องท่องเที่ยวไป
 ในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่างมาก แล้ว
 ย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุ ท. ! ผู้กระทำได้เพียงบางส่วน ย่อมทำให้
 สำเร็จได้บางส่วน, ผู้ทำให้บริบูรณ์ก็ย่อมทำให้สำเร็จ
 ได้บริบูรณ์; ดังนั้น เราจึงกล่าวว่า สิกขาบททั้งหลายย่อม
 ไม่เป็นหมันเลย, ดังนี้ แล.

หมายเหตุผู้รวบรวม

๑. ถ้าพิจารณาจนจบเรื่องจะเห็นประเด็นแง่มุมของผลที่ได้ไม่เท่ากัน เกิดเนื่องจากความบกพร่องในสิกขาบทเล็กน้อย (อภิสมจาร) ของเธอ ซึ่งไม่มีผู้รู้ใด ๆ มาบอกเธอถึงความอาภัพต่อโลกุตตรธรรมเพราะการกระทำนั้น พวกที่กำลัง (พละ) ยังไม่แก่กล้าจึงไม่สามารถทำให้เกิดมีหรือแทงตลอดซึ่งอนาสวิมุตติได้ จึงมีความลดหล่นกันออกไปในระดับความเป็นอริยบุคคล พระองค์จึงสรุปปิดท้ายว่า สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัตินั้น มิได้เปล่าประโยชน์เลย.

๒. แสดงถึงความบริบูรณ์ของสิกขาบทอันเพียงพอต่อความเป็นอริยบุคคลที่ทรงหมายถึง ก็คือ ปาฏิโมกข์ (คือสิกขาบทที่บัญญัติเพื่อเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์).

๓๘

คนตกน้ำ ๗ จำพวก

(ระดับต่าง ๆ แห่งบุคคลผู้ถอนตัวขึ้นจากทุกข์)

ภิกษุ ท. ! บุคคลเปรียบด้วยบุคคลตกน้ำ
เจ็ดจำพวก เหล่านี้ มีอยู่หาได้อยู่ ในโลก.

เจ็ดจำพวกเหล่าไหนเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ในกรณีนี้ :

- (๑) บุคคลบางคน จมน้ำคราวเดียวแล้วก็จมเลย;
- (๒) บุคคลบางคน ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย;
- (๓) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว ลอยตัวอยู่;
- (๔) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว เหลียวดูรอบ ๆ อยู่;
- (๕) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว ว่ายเข้าหาฝั่ง;
- (๖) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว เดินเข้ามาถึงที่ ดินแล้ว;
- (๗) บุคคลบางคน ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว
เป็นพราหมณ์ยืนอยู่.

ภิกษุ ท.! (๑) บุคคล จมน้ำคราวเดียวแล้วก็
จมเลย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ประกอบด้วย
อกุศลธรรมฝ่ายเดียว โดยส่วนเดียว. อย่างนี้แล เรียกว่า
จมน้ำคราวเดียว แล้วจมเลย.

ภิกษุ ท.! (๒) บุคคล ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึง
จมเลย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ
มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะดี -
มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย. แต่ว่าสัทธา
เป็นต้นของเขา ไม่ตั้งอยู่นาน ไม่เจริญ เลื่อมลื่นไป.
อย่างนี้แล เรียกว่า ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย.

ภิกษุ ท.! (๓) บุคคล ผุดขึ้นแล้วลอยตัวอยู่
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ
มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะดี -

มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย และ ลัทธา
เป็นต้นของเขาไม่เสื่อม ไม่เจริญ แต่ทรงตัวอยู่. อย่างนี้แล
เรียกว่า ผุดขึ้นแล้วลอยตัวอยู่.

ภิกษุ ท. ! (๔) บุคคล ผุดขึ้นแล้วเหียวถูรอบ ๆ อยู่
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ
มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะดี -
มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น
เพราะสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม เป็น โสดาบัน มีความไม่
ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีการ
ตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น. อย่างนี้แล เรียกว่า ผุดขึ้นแล้ว
เหียวถูรอบ ๆ อยู่.

ภิกษุ ท. ! (๕) บุคคล ผุดขึ้นแล้ว วายเข้าหาฝั่ง
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ
มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะดี -

มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น
เพราะสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม และเพราะความเบาบาง
แห่งราคะ โทสะ โมหะ เป็นสกิทาคามี มาสู่โลกนี้อีก
เพียงครั้งเดียว แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. อย่างนี้แล เรียกว่า
หลุดพ้นแล้ว วายเข้าหาฝั่ง.

ภิกษุ ท. ! (๖) บุคคล หลุดพ้นแล้ว เดินเข้ามา
ถึงที่ตื่นแล้ว เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ หลุดพ้น คือ
มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีhiriดี - มีโอดตปปะดี -
มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น
เพราะสิ้นไปแห่งอรัมภาคิยสังโยชน์ทั้งห้า เป็น โอปปาทิกะ
(อนาคามี) มีการปรินิพพานในภพนั้น ไม่เวียนกลับจาก
โลกนั้นเป็นธรรมดา. อย่างนี้แล เรียกว่า หลุดพ้นแล้ว
เดินเข้ามาถึงที่ตื่นแล้ว.

ภิกษุ ท. ! (๗) บุคคล หลุดพ้นแล้ว ถึงฝั่งข้าม
ขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณ์ยืนอยู่ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ ผุดขึ้น คือ มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะดี - มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น ได้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ (พระอรหันต์) เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฐธรรมนี้ เข้าถึงแล้วอยู่. อย่างนี้แล เรียกว่า ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามจันทนแล้ว เป็นพราหมณ์ ยืนอยู่.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล บุคคลเปรียบด้วยบุคคล ตกน้ำเจ็ดจำพวก ซึ่งมีอยู่ หาได้อยู่ ในโลก.

๓๕

คนมีกิเลสตกนรกทั้งหมดทุกคน จริงหรือ ?

(บุคคลที่มีเชื้อเหลือ ๕ จำพวก)

เช้าวันหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรครองจีวร ถือบาตร เข้าไป
บิณฑบาตในนครสาวัตถี ท่านเห็นว่าเวลายังเช้านั้นไปสำหรับ
การบิณฑบาต จึงแวะเข้าไปในอารามของพวกปริพาชกที่อื่น
ได้ทักทายปราศรัยกันตามธรรมเนียมแล้ว นั่งลง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.
ก็ในเวลานั้นแล พวกปริพาชกทั้งหลายนั้น กำลังยกข้อความขึ้น
กล่าวโต้เถียงกันอยู่ ถึงเรื่องบุคคลใด ใครก็ตาม ที่ยังมีเชื้อเหลือ
ถ้าตายแล้ว ย่อมไม่พ้นเสียจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัย
แห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต ไปได้เลยสักคนเดียว ดังนี้.
ท่านพระสารีบุตร ไม่แสดงว่าเห็นด้วย และไม่คัดค้าน ข้อความ
ของปริพาชกเหล่านั้น, ลูกจากที่นั่งไป โดยคิดว่าทูลถวายพระผู้มี-
พระภาคเจ้า แล้วจักได้ทราบความข้อนี้. ครั้นกลับจากบิณฑบาต
ภายหลังอาหารแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถึง
เรื่องราวที่เกิดขึ้นในตอนเช้าทุกประการ. พระผู้มีพระภาคเจ้าจึง
ตรัสว่า :-

สารีบุตร ! พวกปริพาชกทั้งหลายอื่น ยังอ่อนความรู้
ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มี
เชื้อเหลือ.

สารีบุตร ! บุคคลที่มีเชื้อ (กิเลส) เหลือ ๕ จำพวก
ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ แม้ตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก
พ้นแล้วจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นแล้วจากวิสัยแห่งเปรต
พ้นแล้วจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

บุคคลเก้าจำพวกเหล่านั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

เก้าจำพวก คือ :-

(๑) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้
ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้
พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่าง
ในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะ
ปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงถึง. สารีบุตร ! นี้
เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๑ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้ว
จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย
ทุกคติ วินิบาต.

(๒) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะปรินิพพานเมื่ออายุพ้นถึงแล้วจนถึงที่สุด. สาริบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๒ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบายทุกติ วินิบาต.

(๓) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง. สาริบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๓ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบายทุกติ วินิบาต.

(๔) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้จะปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง. สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๔ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบายทุกคติ วินิบาต.

(๕) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น อนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องต้นไปถึงอกนิฏฐภพ. สารีบุตร ! นี้เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๕ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบายทุกคติ วินิบาต.

(๖) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่าง ให้สิ้นไป, และเพราะมีราคะ โทสะ โมหะ เบาบางน้อยลง, เป็นสกิทาคามี ยังจะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สาริบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๖ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๗) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่าง ให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น โศดาบันผู้มีพืชนเดียว คือ จักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สาริบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๗ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๘) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่าง ให้สิ้นไป, บุคคลผู้นั้นเป็น โสดาบันผู้ต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีก ๒ หรือ ๓ ครั้ง แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคล ผู้มีเชื้อเหลือพวก ที่ ๘ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

(๙) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่าง ให้สิ้นไป, บุคคลผู้นั้นเป็น โสดาบันผู้ต้องเที่ยวไปในเทวดา และมนุษย์อีก ๓ ครั้งเป็นอย่างมาก แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวก ที่ ๙ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิด เดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ปริพาชกัถอื่น ยังอ่อนความรู้
ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มี
เชื้อเหลือ. สารีบุตร ! บุคคลเหล่านี้แลที่มีเชื้อเหลือ
๕ จำพวก เมื่อตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิด
เครื่องจลาจลจากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ธรรมปริยายข้อนี้ ยังไม่เคยแสดง
ให้ปรากฏ แก่หมู่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย
มาแต่กาลก่อน.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเราเห็นว่าถ้าเขาเหล่านั้นได้ฟังธรรมปริยาย
ข้อนี้แล้ว จักพากันเกิดความประมาท;

อนึ่งเล่า ธรรมปริยายเช่นนี้ เป็นธรรมปริยาย
ที่เรากล่าว ต่อเมื่อถูกถามเจาะจงเท่านั้น; ดังนี้ แล.

๔๐

ผลแปดประการอันเป็นภาพรวม ของความเป็นพระโสดาบัน

ภิกษุ ท. ! ถูกแล้ว !

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็เป็นอันว่า

พวกเธอทั้งหลายก็กล่าวอย่างนั้น,

แม้เราตถาคตก็กล่าวอย่างนั้น, ว่า

“เมื่อสิ่งนี้ไม่มี, สิ่งนี้ย่อมไม่มี;

เพราะสิ่งนี้ดับ, สิ่งนี้ย่อมดับ”; กล่าวคือ

เพราะมีความดับแห่งอวิชชา จึงมีความดับแห่งสังขาร;

เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาน;

เพราะมีความดับแห่งวิญญาน จึงมีความดับแห่งนามรูป;

เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสพายตนะ;

เพราะมีความดับแห่งสพายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ;

เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา;

เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา;

เพราะมีความดับแห่งคันหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน;
 เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ;
 เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ;
 เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามณะโสกะปริเทวะ
 ทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น :
 ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้
 ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้”.

(๑) ภิกษุ ท. ! จะเป็นไปได้ไหมว่าพวกเธอ
 เมื่อรู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จึงพึงเล่นไปสู่ทัญญิ
 อันปรารภที่สุดไถเบื้องต้น (ความเห็นที่นึกถึงขั้นในอดีต)
 ว่า “ในกาลชียาวนานฝ่ายอดีต เราได้มีแล้วหรือหนอ;
 เราไม่ได้มีแล้วหรือหนอ; เราได้เป็นอะไรแล้วหนอ; เราได้
 เป็นอย่างไรแล้วหนอ; เราเป็นอะไรแล้ว จึงได้เป็นอะไรอีก
 แล้วหนอ”; ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๒) ภิกษุ ท. ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า
 พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงเล่นไปสู่
 ทัญญิอันปรารภที่สุดไถเบื้องปลาย (ความเห็นที่นึกถึงขั้น

ในอนาคต) ว่า “ ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต เราจักมีหรือหนอ; เราจักไม่มีหรือหนอ; เราจักเป็นอะไรหนอ; เราจักเป็นอย่างไรหนอ; เราเป็นอะไรแล้ว จักเป็นอะไรต่อไปหนอ”; ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า!”

(๓) ภิกษุ ท. ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงเป็นผู้มีความสงสัยเกี่ยวกับตน ปราศจากกาลอันเป็นปัจจุบัน ในกาลนี้ว่า “เรามีอยู่หรือหนอ; เราไม่มีอยู่หรือหนอ; เราเป็นอะไรหนอ; เราเป็นอย่างไรหนอ; สัตว์นี้มาจากที่ไหน แล้วจักเป็นผู้ไปสู่ที่ไหนอีกหนอ”; ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า!”

(๔) ภิกษุ ท. ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วจะพึงกล่าวว่า “พระศาสดาเป็นครูของพวกเรา ดังนั้น พวกเราต้องกล่าวอย่างที่ท่านกล่าว เพราะความเคารพในพระศาสดานั้นเทียว” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า!”

(๕) ภิกษุ ท. ! จะเป็นไปได้ไหมว่าพวกเธอ เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ แล้วจะพึงกล่าวว่า “พระสมณะ (พระพุทธองค์) กล่าวแล้วอย่างนี้; แต่สมณะทั้งหลายและพวกเราจะกล่าวอย่างอื่น” ดังนี้ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๖) ภิกษุ ท. ! จะเป็นไปได้ไหมว่าพวกเธอ เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ จะพึงประกาศการนับถือ ศาสดาอื่น ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๗) ภิกษุ ท. ! จะเป็นไปได้ไหมว่าพวกเธอ เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้ จะพึงเวียนกลับไปสู่ การประพฤติซึ่งวัตรโกตฺถุหลมงคฺลทั้งหลายตามแบบของ สมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่าอื่นเป็นอันมาก โดยความเป็นสาระ ?

“ข้อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๘) ภิกษุ ท. ! พวกเธอ จะกล่าวแต่สิ่งที่พวกเธอ รู้เอง เห็นเอง รู้สึกลงแล้ว เท่านั้น มิใช่หรือ ?

“อย่างนั้น พระเจ้าข้า !”

ภิกษุ ท. ! ถูกแล้ว.

ภิกษุ ท. ! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้
อันเป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง (สนุทิกฺขโก),
เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล (อกาลิโก),
เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาตุ (เอหิปสฺสิโก),
ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว (โอปนยิโก),
อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปัจจุตฺต เวทิตพฺโพวญฺญหิ).

ภิกษุ ท. ! คำนี้เรากล่าวแล้ว หมายถึงคำที่เราได้
เคยกล่าวไว้แล้วว่า “ภิกษุ ท. ! ธรรมนี้ เป็นธรรมที่บุคคล
จะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล
เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาตุ ควรน้อมเข้ามาใส่ตน
อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

ม.ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๐.

๑. คำบาลีของประโยคนี้มีว่า “อิมสฺมี อสฺสิ อิทํ น โหติ; อิมสฺส นิโรธา
อิทฺถินฺรุชฺชติ.” เป็นการอธิบายลำดับเหตุในการดับไปแห่งระบบสมมุติ (คือ
ระบบธรรมชาติที่มีการเกิด, แก่, ตาย ทุกสิ่ง ทั้งรูป และนาม) (ตัวเลขประจำ
ข้อในวงเล็บทุกแห่ง พึงทราบว่า มิได้มีในภาษาบาลี; ในที่นี้จัดใส่ขึ้นเพื่อ
กำหนดคึกษาอย่างสำหรับเรื่องนี้).

๔๑

ระวังตายคาประตุนิพพาน !

สุนัขขัตะ ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ คือจะมี
ภิกษุบางรูปในกรณีนี้มีความเข้าใจของตนมีความหมาย
อันสรุปได้อย่างนี้เป็นต้น ว่า “ตณ्हานั้น สมณะกล่าวกันว่า
เป็นลูกศร, โทษอันมีพิษของอวิชา ย่อมงอกงามเพราะฉันทราคะและ
พยาบาท, ลูกศรคือตณ्हานั้นเราได้แล้ว, โทษอันมีพิษของอวิชา
เราก็นำออกไปหมดแล้ว เราเป็นผู้ยอมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ”
ดังนี้. แต่เธอนั้นยอมตามประกอบซึ่งธรรมทั้งหลาย
อันไม่เป็นที่สบายแก่ผู้น้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ;
คือตามประกอบซึ่งธรรมอันไม่เป็นที่สบาย ในการเห็นรูป
ด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น
ถูกต้องโภจจัพพะด้วยกาย รู้สึกระรรณด้วยใจ อันล้วน
ไม่เป็นที่สบาย. เมื่อเธอตามประกอบซึ่งธรรมอันไม่เป็นที่
สบายเหล่านี้ อยู่, รากะยอมเลียบแทงจิตของเธอ.
เธอมีจิตอันรากะเลียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตายหรือ
ความทุกข์เจียนตาย.

สุนัขขั้ตตะ ! เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วย
 ลูกศรอันอาบไว้ด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า. มิตรอำมาตย์
 ญาติสาโลหิตของเขา จัดหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอได้ใช้
 ศัสตราชำแหละปากแผลของเขา แล้วใช้เครื่องตรวจค้น
 หาลูกศร พบแล้วถอนลูกศรออก กำจัดโทษอันเป็นพิษ
 ที่ยังมีเชื้อเหลือติดอยู่จนรู้ว่าไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่ แล้วกล่าว
 แก่เขาอย่างนี้ว่า “**บุรุษผู้เจริญ ! ลูกศรถูกถอนออกแล้ว, โทษอัน**
เป็นพิษเรานำออกจนไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว, ท่านไม่มีอันตรายอีกแล้ว.
และท่านจะบริโภคอาหารได้ตามสบาย แต่อย่าไปกินอาหารชนิดที่
ไม่สบายแก่แผลอันจะทำให้แผลอักเสบและงส้างแผลตามเวลา
ทายาที่ปากแผลตามเวลา, เมื่อท่านล้างแผลตามเวลา ทายาที่ปากแผล
ตามเวลา อย่าให้หนองและเลือดเกรอะกรังปากแผล, และท่าน
อย่าเที่ยวตากลมตากแดด, เมื่อเที่ยวตากลมตากแดด, ก็อย่าให้ฝุ่น
ละอองและของโสโครกเข้าไปในปากแผล. บุรุษผู้เจริญ ! ท่านจง
เป็นผู้ระวังรักษาแผล มีเรื่องแผลเป็นเรื่องสำคัญเถอะนะ” ดังนี้.
 บุรุษนั้นมีความคิดว่า “หมอดถอนลูกศรให้เราเสร็จแล้ว
 โทษอันเป็นพิษหมอก็นำออกจนไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว
 เราหมดอันตราย” เขาจึงบริโภคโภชนาที่แสดง, เมื่อ
 บริโภคโภชนาที่แสดง แผลก็กำเริบ, และเขาไม่ชะแผล

ตามเวลา ไม่ทथाที่ปากแผลตามเวลา, เมื่อเขาไม่ชะแผลตามเวลา ไม่ทथाที่ปากแผลตามเวลา หนองและเลือดก็เกรอะกรังปากแผล, และเขาเที่ยวตากลมตากแดดปล่อยให้ฝุ่นละอองของโสโครกเข้าไปในปากแผล, และเขาไม่ระวังรักษาแผล ไม่มีเรื่องแผลเป็นเรื่องสำคัญ. เขานำโศพิษอันไม่สะอาดออกไปด้วยการกระทำอันไม่ถูกต้องเหล่านี้ แผลจึงมีเชื้อเหลืออยู่, แผลก็บวมขึ้นเพราะเหตุทั้งสองนั้น. บุรุษนั้นมีแผลบวมแล้ว ก็ถึงซึ่งความตายบ้าง หรือความทุกข์เจียนตายบ้าง นี่ฉันใด;

สุนัขขัตตะ ! ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือข้อที่ภิกษุบางรูป สำคัญตนว่าน้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ.... แต่ตามประกอบในธรรมไม่เป็นที่สบายแก่การน้อมไปในนิพพานโดยชอบ.... ราคะก็เสียบแทงจิตของเธอ. เธอมีจิตอันราคะเสียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตาย หรือความทุกข์เจียนตาย. สุนัขขัตตะ ! ในอริยวินัยนี้ ความตายหมายถึงการบอกคืนสิกขา เวียนไปสู่เพศต่ำ; ความทุกข์เจียนตายหมายถึงการต้องอาบัติ อันเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่งแล.

(ภิกษุในกรณีนี้ มีการศึกษาดี ตั้งความปรารถนาดี แต่มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับตนเองและธรรมะ; คือเข้าใจไปว่า ลูกศรคือค้นหาเป็นสิ่งที่ละได้โดยไม่ต้องถอน อวิชชาเป็นสิ่งที่เหวี่ยงทิ้งไปได้โดยไม่ต้องกำจัดตัดราก; และเข้าใจตัวเองว่า น้อมไปแล้วสู่นิพพานโดยชอบ ดังนี้ แต่แล้วก็มากระทำผิดในสิ่งที่ไม่เป็นที่สบายแก่การน้อมไปในนิพพานนั้น ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนราคะเกิดขึ้น เสียบแทงถึงแก่ความตายในอริยวินัย, จึงเรียกว่า เขาส้มลงตาย ตรงหน้าประตูแห่งพระนิพพาน นั่นเอง).

๔๒

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า

ภิกษุ ท. ! การอยู่แบบพระอริยเจ้า ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย ได้อยู่มาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี จักอยู่ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สิบประการเหล่านี้.

สิบประการอะไรบ้างเล่า ? สิบประการคือ :-

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้

เป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาด,

เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก,

เป็นผู้มีอารักขาอย่างเดียว,

เป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้าน,

เป็นผู้ถอนความเห็นว่างจริงดังไปคนละทางขึ้นเสียแล้ว,

เป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว,

เป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว,

เป็นผู้มีกายสังขารอันสงบราบ้างแล้ว,

เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี,

เป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

(๑) ภิกษุเป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาดเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละกามฉันทะ, ละพยาบาท, ละถีนมิททะ, ละอุทธัจจกุกกุจจะ และละวิจิกิจฉาได้แล้ว.
ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่า เป็นผู้ละองค์ห้า ได้ขาด.

(๒) ภิกษุเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หกเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโภจภูฏัพพะด้วยกาย และได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ก็เป็นผู้ไม่ติเอย ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ได้.
ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่า เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก.

(๓) ภิกษุเป็นผู้มีอารักขาอย่างเดียวนเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ ประกอบการรักษาจิตด้วยสติ.
ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่ามีอารักขาอย่างเดียว.

(๔) ภิกษุเป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้านเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ พิจารณาแล้วเสพของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วอดกลั้นของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วเว้นขาด

ของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วบรรเทาของสิ่งหนึ่ง. ภิกษุ ท. !
ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีพนักพึงสัด้้าน^๑.

(๕) ภิกษุเป็นผู้ถอนความเห็นว่างจริงดังไปคนละทาง
ขึ้นเสียแล้วเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ถอน สละ คาย ปล่อย ละ
ทิ้งเสียแล้ว ซึ่งความเห็นว่างจริงดังไปคนละทางมากอย่าง
ของเหล่าสมณพราหมณ์มากผู้ด้วยกัน ที่มีความเห็นว่า
“โลกเที่ยง บ้าง, โลกไม่เที่ยง บ้าง, โลกมีที่สุด บ้าง,
โลกไม่มีที่สุด บ้าง, ชีวะก็อันนั้น สรรีระก็อันนั้น บ้าง,
ชีวะก็อันอื่น สรรีระก็อันอื่น บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย
ย่อมมีอีก บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมไม่มีอีก บ้าง,
ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีกก็มีไม่มีอีกก็มี บ้าง,
ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีกก็หาไม่ได้ไม่มีอีก
ก็หาไม่ได้ บ้าง. ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ชื่อว่าเป็นผู้ถอน
ความเห็นว่างจริงดังไปคนละทาง ขึ้นเสียแล้ว.

๑. การพิจารณาแล้วสพ อดกลั้น งดเว้น บรรเทา หาถูรายละเอียดที่ตรัสไว้ได้
ในหนังสืออริยสัจจากพระโอบุสฎฎากตัน หน้า ๖๓๐ - ๖๓๓.

(๖) ภิกษุเป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้วเป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละการแสวงหากามแล้ว, เป็นผู้ละการแสวงหาภพแล้ว, และการแสวงหาพรหมจรรย์ของเขอนั้นก็ระงับไปแล้ว. ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว.

(๗) ภิกษุเป็นผู้มีความดำริไม่ขุ่นมัวเป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละความดำริในทางกามเสียแล้ว, เป็นผู้ละความดำริในทางพยาบาทเสียแล้ว, และเป็นผู้ละความดำริในทางเบียดเบียนเสียแล้ว. ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีความดำริไม่ขุ่นมัว.

(๘) ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้วเป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุในกรณีนี้ เพราะละสุขเสียได้ เพราะละทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน จึงบรรลุฌานที่ ๔ อันไม่มีทุกข์และสุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว.

(๙) ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดีเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ที่มีจิตหลุดพ้นแล้วจากราคะ
จากโทสะ จากโมหะ. ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่า
เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นด้วยดี.

(๑๐) ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุในกรณีนี้ย่อมรู้ชัดว่า “เราละ ราคะ โทสะ
โมหะ เสียแล้ว ถอนจิ้นได้กระทั่งราก ทำให้เหมือนตาล
ยอดเน่า ไม่ให้มี ไม่ให้เกิดได้อีกต่อไป” ดังนี้. ภิกษุ ท. !
ภิกษุอย่างนี้ เชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

ภิกษุ ท. ! ในกาลยี่ดียวฝ่าย อดีต พระอริยเจ้า
เหล่าใดเหล่าหนึ่งได้เป็นอยู่แล้วอย่างพระอริยเจ้า; พระอริยเจ้า
ทั้งหมดเหล่านั้น ก็ได้เป็นอยู่แล้วในการอยู่อย่างพระอริยเจ้า
สืบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุ ท. ! ในกาลยี่ดียวฝ่าย อนาคต พระอริยเจ้า
เหล่าใดเหล่าหนึ่ง จักเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า; พระอริยเจ้า

ทั้งหมดเหล่านั้น ก็จักเป็นอยู่ในการอยู่อย่างพระอริยเจ้า
สิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุ ท. ! ในกาล บัดนี้ พระอริยเจ้าเหล่าใด
เหล่าหนึ่ง กำลังเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า; พระอริยเจ้า
ทั้งหมดเหล่านั้น ก็กำลังเป็นอยู่ในการอยู่อย่างพระอริยเจ้า
สิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุ ท. ! การอยู่แบบพระอริยเจ้า ซึ่งพระอริยเจ้า
ทั้งหลายได้อยู่มาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี จักอยู่
ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สิบประการเหล่านี้แล.

๔๓

ผู้สามารถละอาสวะทั้งหลาย ในส่วนที่ละได้ด้วยการเห็น

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกผู้มีการสดับ ได้เห็น
พระอริยเจ้า จลลาคในธรรมของพระอริยเจ้า ได้รับการ
แนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ได้เห็นสัปปบุรุษ จลลาคใน
ธรรมของสัปปบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัปปบุรุษ,
ย่อมรู้ชัด ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจ และไม่คว
รกระทำไว้ในใจ.

อริยสาวกนั้น รู้ชัดอยู่ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควร
กระทำไว้ในใจและไม่ควรกระทำไว้ในใจ, ท่านย่อม
ไม่กระทำไว้ในใจซึ่งธรรมทั้งหลายที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ,
จะกระทำไว้ในใจแต่ธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจเท่านั้น.

ภิกษุ ท. ! ธรรมทั้งหลายอันไม่ควรกระทำไว้ในใจที่อริยสาวก ท่านไม่กระทำไว้ในใจนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! เมื่อบุคคลกระทำไว้ในใจซึ่งธรรมเหล่าใด อยู่, กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะ ก็ตาม ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญยิ่งขึ้น; ธรรมเหล่านี้แล เป็นธรรมที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ ซึ่งอริยสาวกท่านไม่กระทำไว้ในใจ.

ภิกษุ ท. ! ธรรมทั้งหลาย อันเป็นธรรมที่ควรกระทำไว้ในใจ ที่อริยสาวกท่านกระทำไว้ในใจนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะ ก็ตาม ที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละไป แก่บุคคลผู้กระทำซึ่งธรรมเหล่าใดไว้ในใจ อยู่; ธรรมเหล่านี้แล เป็นธรรมที่ควรกระทำไว้ในใจ ซึ่งอริยสาวกท่านกระทำไว้ในใจ.

เพราะอริยสาวกนั้น

**ไม่กระทำไว้ในใจ ซึ่งกรรมทั้งหลายที่ไม่ควร
กระทำไว้ในใจ**

แต่มากระทำไว้ในใจ แต่กรรมทั้งหลายที่ควร
กระทำไว้ในใจเท่านั้น,

อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด จึงไม่เกิดขึ้น และ
อาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละไป.

อริยสาวกนั้น ย่อม กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย
ว่า “ทุกข์เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างนี้,
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนิน
ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

เมื่ออริยสาวกนี้ กระทำไว้ในใจโดยแยบคายอยู่
อย่างนี้, สังโยชน์สาม คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา
สีลัพพตปรามาส ย่อมละไป.

ภิกษุ ท. ! นี่เรากล่าวว่า

อาสวะทั้งหลายจะพึงละเสียด้วยการเห็น.

๔๔

สัมมาทิฏฐิโลกุตตระ นานาแบบ

(ตามคำพระสารีบุตร)

ก. หมวดเนื่องด้วยกุศล - อกุศล

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวก มารู้ชัด
ซึ่งอกุศลและอกุศลมูลด้วย รู้ชัดซึ่งกุศลและกุศลมูลด้วย;
แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ
ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! สิ่งที่เรียกว่า อกุศล นั้นเป็น
อย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง
เป็นอกุศล; การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เป็นอกุศล;
การประพฤติดิฉินในกาม เป็นอกุศล; การกล่าวเท็จเป็น
อกุศล; วาจาส่อเสียด เป็นอกุศล; วาจาหยาบคายเป็น

อกุศล; การกล่าวคำเพื่อเจ้า เป็นอกุศล; อภิขณา เป็นอกุศล; พยาบาท เป็นอกุศล; มิจฉาทิฏฐิ เป็นอกุศล; ท่านผู้มีอายุ ท. ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็นอกุศล.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! สิ่งที่เรียกว่า อกุศลมูล นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

โลภะ เป็นอกุศลมูล; โทสะ เป็นอกุศลมูล; โมหะ เป็นอกุศลมูล. ท่านผู้มีอายุ ท. ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็นอกุศลมูล.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! สิ่งที่เรียกว่า กุศล นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เจตนาเว้นจากปาณาติบาต เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากอทินนาทาน เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากกาเมศฺมุจฉาจาร เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากมฺสาวาท เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากปิสฺสุฉาวาท เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากมฺรสาวาท เป็นกุศล; เจตนาเว้นจากสํผปฺปลาปวาท เป็นกุศล; อนภิขณาเป็นกุศล; อัปฺยาปาท เป็นกุศล; สัมมาทิฏฐิ เป็นกุศล. ท่านผู้มีอายุ ท. ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็นกุศล.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! สิ่งที่เราเรียกว่า กุศลมูล นั้น
เป็นอย่างไรเล่า?

อโลกะ เป็นกุศลมูล; อโทสะ เป็นกุศลมูล; อโมหะ
เป็นกุศลมูล. ท่านผู้มีอายุ ท. ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็น
กุศลมูล.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งอกุศลอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งอกุศลมูลอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งกุศล
อย่างนี้ รู้ชัดซึ่งกุศลมูลอย่างนี้ อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย
บรรเทาปฏิกานุสัย ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามี
เราเป็น ได้โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชชา
ให้เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐธรรมนี้
นั่นเทียว.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! แม้ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล
อริยสาวกนั้นเชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขา
ดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว
ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ข. หมวดเรื่องด้วยอาหารสี่

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปรียายเมื่อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวก เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก มาตรฐานซึ่งอาหาร ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขา ดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อาหาร เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุ เป็นแดนเกิดแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อาหาร ๔ อย่างเหล่านี้ ข่อม เป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของภูตสัตว์ทั้งหลาย หรือว่าเพื่ออนุเคราะห์แก่สัมภเวสีทั้งหลาย.

อาหาร ๔ อย่าง อย่างไรเล่า? สี่อย่างคือ :-

กพพิการอาหาร (ที่หยาบบ้าง ละเอียดบ้าง) เป็นที่หนึ่ง,

ผัสสาหาร เป็นที่สอง,

มโนสัญญาเจตนาหาร เป็นที่สาม,

วิญญาณาหาร เป็นที่สี่.

ความก่อกำขึ้นพร้อมแห่งอาหาร ย่อมมีเพราะ
ความก่อกำขึ้นพร้อมแห่งตัณหา.

ความดับไม่เหลือแห่งอาหาร ย่อมมีเพราะ
ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา.

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนั่นเอง
เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร; ได้แก่
สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ
ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง
อาหารอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่ง

ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาหาร อย่างนี้.
อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนอนุสัย
แห่งทิฏฐิและมานะว่าเรามีเราเป็น ได้โดยประการทั้งปวง
ละอวิชชาแล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐุธรรมนี้ นั่นเทียว.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านั้นแล
อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนิน
ไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวใน
ธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ค. หมวดเนื่องด้วยอริยัจจสี่

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปรียายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวก เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก
มารู้ชัดซึ่งทุกข์ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ ซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึง ซึ่งความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านั้น

อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขา
ดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์. แม้ความแก่ ก็เป็นทุกข์.
แม้ความตาย ก็เป็นทุกข์, แม้ความโศกความร่ำไรร่ำพัน
ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์,
การประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์, ความพลัด
พรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์, ปรารถนาสิ่งใด
ไม่ได้สิ่งนั้น ก็เป็นทุกข์; กล่าวโดยย่ออุปาทานขันธทั้งห้า
เป็นทุกข์. ท่านผู้มีอายุ ท. ! นี้เรียกว่า ทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์
เป็นอย่างไรเล่า ?

ตัณหา นี้ใด อันเป็นเครื่องทำให้มีภพใหม่อัน
ประกอบอยู่ด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจความเพลิน
เป็นเครื่องทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ, ได้แก่

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. ท่านผู้มีอายุ ท. !
นี้เรียกว่า เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
เป็นอย่างไรเล่า ?

ความจางคลายดับไม่เหลือแห่งตัณหานี้นั่นเอง
เป็นความสละทิ้งเป็นความสลัดคืน เป็นความปล่อย
เป็นความทำให้ไม่มีที่อาศัย ซึ่งตัณหานั้น อันใด;
ท่านผู้มีอายุ ท. ! อันนี้ เรียกว่า ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นี่นั่นเอง
ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ
การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ
ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ. ท่านผู้มีอายุ ท. !
นี้เรียกว่า ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งทุกข์ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์

อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อย่างนี้
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
อย่างนี้.

อริยสาวกนั้นละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย
ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามี เราเป็น ได้โดย
ประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้วทำวิชชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำ
ที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐุธรรมนี้ นั้นเทียว.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านั้นแล
อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขา
ดำเนินไปตรงเขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส ไม่หวั่นไหว
ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

จ. หมวดเรื่องด้วยปฏิจจสมุปปันนธรรม ตามหลักแห่งปฏิจจสมุปบาท

จ. ๑ เกี่ยวกับขรามรณะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวก เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก มารู้ชัดซึ่ง ขรามรณะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งขรามรณะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ขรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งขรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะเป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะเป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับขรามรณะโดยนัยแห่งอริยสัจสี่
พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๐ – ๔๑ ตั้งแต่คำว่า ความแก่
ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด.....ถึงคำว่า....ความระลึกชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดเล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง
ขรามรณะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งขรามรณะ
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ
อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย.....
(ข้อความต่อไปนีเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก.
จนกระทั่งคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

จ. ๒ เกี่ยวกับชาติ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวก เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดเล อริยสาวก
มารู้ชัดซึ่งชาติ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ ซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งชาติ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือ

แห่งชาติ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้
อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขา
ดำเนินไปตรงเขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว
ในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ชาติเป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็น
แดนเกิดแห่งชาติ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งชาติ
เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ
เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับชาติ โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดู
ได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๑ ตั้งแต่คำว่า การเกิด การกำเนิด
การก้าวลง.....ถึงคำว่า... ความระลึกรับ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งชาติอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่ง
ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ อย่างนี้.
อริยสาวกนั้น ละราคานุสัยบรรเทาปฏิฆานุสัย ... (ข้อความ
ต่อไปเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งคำว่า)....
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๓ เกี่ยวกับภพ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายเป็นอย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้ อริยสาวก เป็นผู้มีส่วนมาทิฎฐิ ทิฎฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในการใดแล อริยสาวก มารู้ชัดซึ่งภพ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ ซึ่งความดับ ไม่เหลือแห่งภพ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึง ซึ่งความดับไม่เหลือ แห่งภพ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้, อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีส่วนมาทิฎฐิ ทิฎฐิของเขา ดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ภพเป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็น แดนเกิดแห่งภพเป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับภพ โดยนัยแห่งอริยสังสี พึงดูได้จาก หนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๒ ตั้งแต่คำว่าภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพถึงคำว่า....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งภพ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ
ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น
ละราคานุสัย บรรเทาปฏิกานุสัย (ข้อความต่อไปนี้
เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๔ เกี่ยวกับอุปาทาน

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวก เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก
มารู้ชัดซึ่ง อุปาทาน ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทาน
ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่ง
ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุ
แม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ
ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทานเป็นอย่างไรเล่า ? ความดับ ไม่เหลือแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับอุปาทาน โดยนัยแห่งอริยสังคีติ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๒ - ๔๓ ตั้งแต่คำว่าอุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้คือถึงคำว่า.....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด ซึ่งอุปาทาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย.... (ข้อความต่อไปนีเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๕ เกี่ยวกับตัณหา

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปรียายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวก เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก มารู้ชัดซึ่งตัณหา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ตัณหาเป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหาเป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับตัณหาโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ ฟังดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๑ ตั้งแต่คำว่าหมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่ เหล่านี้คือถึงคำว่าความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งตัณหา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา
อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาภิกขวนุสัย
(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก.
จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๖ เกี่ยวกับเวทนา

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวก เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก
มารู้ชัดซึ่ง เวทนา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา ซึ่ง
ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งเวทนา. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มี
ประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ
ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนาเป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับเวทนา โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๔ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้คือ ถึงคำว่าความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งเวทนา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคะสัส บรรเทาปฏิฆานุสัส (ข้อความต่อไปนีเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๓ เกี่ยวกับผัสสะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายเมื่อนำอย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวก เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก
มารู้ชัดซึ่งผัสสะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ ซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งผัสสะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือ
แห่งผัสสะ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณ
เท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของ
เขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส
ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับ
ไม่เหลือแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับผัสสะ โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้
จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๔ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย
๖ หมู่เหล่านี้คือถึงคำว่าความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งผัสสะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่ง เหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ
อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคะนุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย
(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้าย แห่งหมวด ก.
จนกระทั่งถึงคำว่า).... ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๘ เกี่ยวกับ สพายตนะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปรียายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวก เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก
มารู้ชัดซึ่งสพายตนะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสพายตนะ
ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึง
ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ. ท่านผู้มีอายุ ท. !
ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มี
สัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้ว
ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! สพายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสพายตนะ เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสพายตนะโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๕ ตั้งแต่คำว่า จักขวยตนะ โศดาตนะ ถึงคำว่าความระลึกชอบความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งสพายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสพายตนะอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะอย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิกานุสัย(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๕ เกี่ยวกับนามรูป

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปรีชาแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวก เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก มารู้ชัดซึ่งนามรูป ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูปเป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับนาม รูปโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือ เล่มนี้ ที่หน้า ๔๖ ตั้งแต่คำว่า เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ..... ถึงคำว่าความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งนามรูป อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป
อย่างนี้. อริยสาวกนั้นละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย
(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก.
จนกระทั่งถึงคำว่า)...ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๑๐ เกี่ยวกับวิญญาณ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายเป็นอย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้
อริยสาวก เป็นผู้สิ้นมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก
มารู้ชัดซึ่ง วิญญาณ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญาณ
ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่ง
ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วย
เหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มี
สิ้นมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้ว
ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! วิญญูณ เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญูณ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งวิญญูณ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญูณ เป็นอย่างไรเล่า ? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับวิญญูณโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๔๖ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งวิญญูณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้คือ..... ถึงคำว่าความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งวิญญูณ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญูณ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญูณ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญูณ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย (ข้อความต่อไปนี้เป็นเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระลัทธิธรรมนี้.

ง. ๑๑ เกี่ยวกับสังขาร

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายเมื่อยังอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้ อริยสาวก เป็นผู้มีส่วนมาทักขิ ทักขิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบ แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก มาสู่ชัดซึ่งสังขาร ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร ซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุ แม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทักขิ ทักขิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใส ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! สังขาร เป็นอย่างไรเล่า ? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับ ไม่เหลือแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึง ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า ?

(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสังขารโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือ เล่มนี้ ที่หน้า ๔๗ ตั้งแต่คำว่า สังขารทั้งหลาย ๓ หมู่เหล่านี้คือ..... ถึงคำว่าความระลึกชอบ ความตั้งใจมันชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งสังขารอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขารอย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่ง
ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขารอย่างนี้.
อริยสาวกนั้นละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย
(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก.
จนกระทั่งถึงคำว่า)...ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๑๒ เกี่ยวกับ อวิชา

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวก เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอวิชา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอวิชา ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชา. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรงเขา ประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อวิชา เป็นอย่างไรเล่า ?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอวิชา เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับ
ไม่เหลือแห่งอวิชา เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งอวิชา เป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อวิชา คือ ความไม่รู้ในทุกข์
ความไม่รู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ ความไม่รู้ในความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์ ความไม่รู้ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์. ท่านผู้มีอายุ ท. ! นี้เรียกว่า อวิชา.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชา ย่อมมีเพราะ
ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา

ความดับไม่เหลือแห่งอวิชา ย่อมมีเพราะ
ความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้
นั่นเอง เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชา;
ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำกรงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งอวิชชาอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอวิชชา
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา อย่างนี้,
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา
อย่างนี้. อริยสาวกนั้นละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย
(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก.
จนกระทั่งถึงคำว่า)...ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

จ. ๑๓ เกี่ยวกับ อาสวะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวก เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวก มารู้ชัดซึ่งอาสวะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่
เหลือแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ? ข้อปฏิบัติให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อาสวะ ๓ อย่างนี้ มีอยู่ คือ
กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอาสวะ ย่อมมีเพราะ
ความก่อกำเนิดพร้อมแห่ง อวิชชา

ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ ย่อมมีเพราะ
ความดับไม่เหลือแห่ง อวิชชา

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้
นั่นเอง เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่ง
อาสวะ; ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัด
ซึ่งอวิชชาอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ
อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ อย่างนี้,

รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ
อย่างนี้. อริยสาวกนั้นละราคานุสัย บรรเทาปฏิกานุสัย
ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามี เราเป็นได้
โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้วทำวิชชาให้เกิดขึ้น
เธอกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐิธรรมนี้ นั่นเทียว.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านั้นแล
อริยสาวกนั้น ชื่อว่าผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง
เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม
มาสู่พระสัทธรรมนี้.

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธทวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็กๆกลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจาก ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ที่เน้นการนำพุทธทวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโฆษาจารย์) ที่ พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้แล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติ ตามที่ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศ พระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธทวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลึกลับสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวพันสับสน ในข้อธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช่คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดา ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ กับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธทวจน เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธทวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้น คือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนจรรยาวัธที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้า จึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธทวจน” ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับว่า ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล เกร่งครัดในข้อวัตรปฏิบัติตามแนวทางของท่าน พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ภายใต้วินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ การเผยแพร่พุทธวจน ที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพ ในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าในการดำรงพระสัทธรรมให้คงมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัด อยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น ชมราวาสกกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของ พุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียน จัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมด อยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่จะเห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรง พระสัทธรรมให้คงมั่น ด้วยวิธีของพระพุทเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการตรงนี้ได้ ด้วยวิธีต่างๆ นั่นคือ **เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง** เมื่อรู้ ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนเองแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของ พระพุทเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้อง เป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมิจิต ศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็ถือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็น**มูลนิธิแห่งมหาชน ชาวพุทธ** ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี โดยไม่มีเงื่อนไข ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อุปถัมภ์ของพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง
ค้นหาข้อมูลได้จาก
www.watnapp.com

หากมีความจำนงค์ที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงค์ที่

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

สำนักงานใหญ่ : ๑๖/๘๘ ชั้น ๒ ซอยสุขุมวิท ๖๘ ถนนสุขุมวิท

แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐

โทรศัพท์ ๐๒-๓๔๔-๘๓๖๐ - ๑ โทรสาร ๐๒-๓๔๘-๒๑๘๔

เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : info@buddhakos.org

ประสานงานและเผยแพร่ : มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ อาคารภคินท์
๕ ถนนรัชดาภิเษก แขวงดินแดง, เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐
โทร. ๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘, ๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ข้อบัญญัติ “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์” ธนาคารกสิกรไทย สาขา ย่อยตลาดไท
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๔๘๔-๒-๑๐๘๗๓-๘

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกไทยฉบับสยามรัฐ

พุทธวจน ฉบับธรรมโฆษณ

(ชุดจากพระโอษฐ์ ผลงานแปลพุทธวจนของท่านพุทธทาสภิกขุ)

พุทธวจน ฉบับตรวจแก้

(จัดพิมพ์โดยมูลนิธิพุทธโฆษณ)

ร่วมจัดทำโดย

คุณอาคม จันทะคุณ,

กลุ่มพุทธบริษัทศากยบุตร,

กลุ่มละนันทิ, กลุ่มพุทธโอษฐ์,

กลุ่มธรรมะสีขาว, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ,

กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,

กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, กลุ่มวิทยาเขต-หาดใหญ่,

คุณสุธี วัชรสมบุญ, คุณสายทิพย์ ชูเทพากร, คุณอมฤต ชัยบุตร,

คุณพิมพ์จันทร์ วิมุกตานนท์, คุณวิจิตรา คุปต์ขันธ์, คุณวงสิริ เอื้อวเหล็ก

คุณมานพ พุ่มเข็ม และครอบครัว, คุณดนัย วงศาโรจน์ และครอบครัว,

คุณสุเทพ กุลสิงห์ และครอบครัว, คุณวราภรณ์ ศักดิ์ และครอบครัว

นายกเทศมนตรีบางคูวัด คุณพสิษฐ์ มะลิ,

บริษัท ห้างพระจันทร์โอสถ จำกัด, บริษัท ไทยควอลิตี้ แอนด์ แอนด์ เฮ้าส์ จำกัด,

ทพดี ! ในกาลใด ภัยเวรห้ำประการ
อันอริยสาวกทำให้สงบราบได้แล้ว ด้วย,
อริยสาวกประกอบพร้อมแล้ว ด้วยโศตাপัตติยังกะสี ด้วย,
อริยญายธรรม เป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี
แทงตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น
เมื่อหวังอยู่ที่พยากรณ์ตนด้วยตนนั้นแหละว่า
“เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเครื่องจวนสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว
มีอบายทุกคติวิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน)
มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิวฐิ
ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัตสนะ
ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว
ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้
ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสาะ
ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสาะ
ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว
ผู้ประเสริฐ มีปัญญาเครื่องชำระกิเลส
ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ

นิทาน. ส. ๑๖/๕๒/๑๗๘.

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับนี้
เพื่อเผยแพร่ในทุกรณี ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อ
ความสะดวกและประหยัดคิดต่อได้ที่คุณศรชา ไทร. ๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑ หรือ
คุณอารีวรรณ ไทร. ๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ ใสตฺถิโม ได้ที่ media.watnapahong.org |
www.watnapp.com (ธรรมบรรยายคำวันเสาร์) ทั้งภาพและเสียง ตั้งแต่ 19.00 น. | คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ เวลา 16.40 น. |
FM 106.0 MHz เวลา 05.00-05.30 น. | ทีวีดาวเทียม ช่อง A | Biz Net Tong Hua เวลา 05.00-05.30 น. และ 06.00-07.00 น.